

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Інноваційні підходи до управління ризиками у сфері соціальної безпеки»

Виконав: магістр II курсу, гр. СЗ-24-1м
спеціальність 232 Соціальне забезпечення
Розсипайло Євгеній Миколайович

Керівник: Туболець Ірина Іванівна
к.е.н., доц., доцентка кафедри соціального
забезпечення та податкової справи

Рецензент:

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

_____ В.Є. Тараненко

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Розсипайла Євгенія Миколайовича

1. Тема роботи: «Інноваційні підходи до управління ризиками у сфері соціальної безпеки», затверджена наказом університету від «10» листопада 2025 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин»

Керівник роботи Туболець Ірина Іванівна, к.е.н., доц., доцентка кафедри соціального забезпечення та податкової політики

2. Строк подання магістром роботи «15» січня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної служби зайнятості, Пенсійного фронду України, Державної податкової служби України, статті, монографії, підручники, навчальні посібники, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси за темою дипломної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) Теоретичні засади управління ризиками у сфері соціальної безпеки;

2) Аналіз сучасного стану управління ризиками у сфері соціальної безпеки;

3) Інноваційні підходи до управління ризиками у сфері соціальної безпеки

5. Перелік графічного матеріалу 26 таблиць.

6. Дата видачі завдання “11” листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	жовтень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	жовтень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	жовтень – грудень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	січень 2026 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	січень 2026 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	січень 2026 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2026 р.	

Магістр

_____ (підпис)

Керівник роботи

_____ (підпис)

Є.М. Розсипайло

І.І. Туболець

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Розсипайло Є.М. Інноваційні підходи до управління ризиками у сфері соціальної безпеки

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку, включає 26 таблиць. Список використаних джерел містить 84 найменування.

Зміст анотації: У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні засади та розроблено практичні пропозиції щодо впровадження інноваційних підходів до управління ризиками у сфері соціальної безпеки на прикладі держави. Проаналізовано сучасний стан і проблеми управління соціальними ризиками в Україні. Проведена оцінка дієвості наявних механізмів моніторингу та реагування на соціальні ризики. Визначено інноваційні інструменти (цифрові рішення, прогнозування, ризик-орієнтоване управління, партнерства) для підвищення ефективності системи. Розроблено практичні рекомендації щодо удосконалення управління ризиками у сфері соціальної безпеки

Ключові слова: соціальна безпека, соціальні ризики, соціальна відповідальність, стратегічні пріоритети, міжнародна допомога, соціальний захист населення.

ABSTRACT

Rozsyvailo Ye.M. Innovative Approaches to Risk Management in the Field of Social Security

Qualification thesis submitted in fulfillment of the requirements for the degree of Master in the specialty 232 “Social Welfare”. University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

Structure and scope of the thesis. The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references. The total volume of the thesis is 91 pages and includes 26 tables. The list of references contains 84 sources.

Abstract. The qualification thesis investigates the theoretical foundations and develops practical proposals for the implementation of innovative approaches to risk management in the field of social security at the state level. The current state and key problems of social risk management in Ukraine. An assessment of the effectiveness of existing mechanisms for monitoring and responding to social risks is conducted. Innovative tools such as digital solutions, risk-oriented management, and partnerships are identified to enhance the effectiveness. Practical

recommendations aimed at improving risk management in the field of social security are developed.

Keywords: social security, social risks, social responsibility, strategic priorities, international assistance, social protection of the population.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	8
1.1 Поняття та сутність соціальної безпеки	8
1.2 Класифікація ризиків у сфері соціальної безпеки	17
1.3 Система управління ризиками: принципи, функції та механізми	21
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	28
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	30
2.1 Аналіз основних соціальних ризиків (безробіття, бідність, демографічні ризики тощо)	30
2.2 Оцінка ефективності існуючих механізмів управління ризиками	47
2.3 Проблеми та обмеження сучасної системи соціальної безпеки	52
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	64
РОЗДІЛ 3 ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	66
3.1 Цифрові та аналітичні інструменти в управлінні соціальними ризиками	66
3.2 Використання прогнозування та ризик-орієнтованого підходу	72
3.3 Пропозиції щодо вдосконалення системи управління ризиками у сфері соціальної безпеки	78
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	87
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	92

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Соціальна безпека є однією з ключових складових національної безпеки та передумовою стабільного розвитку держави. Сучасні соціально-економічні та демографічні процеси, нерівність доходів, ризики бідності й безробіття, міграційні виклики, загрози соціальної ізоляції вразливих груп, а також цифрова трансформація управління суттєво підвищують невизначеність і вимагають системного управління ризиками у соціальній сфері. Традиційні підходи, що спираються переважно на реагування “після факту”, часто виявляються недостатніми, оскільки не забезпечують раннього попередження та профілактики соціальних загроз.

У цих умовах особливої ваги набувають інноваційні підходи до управління ризиками — використання цифрових інструментів, аналітики даних, ризик-орієнтованого планування, міжвідомчої координації, залучення громадськості та партнерств “держава–бізнес–громадський сектор”. Це зумовлює практичну потребу у вдосконаленні механізмів управління ризиками у сфері соціальної безпеки та визначає актуальність обраної теми.

Проблематика соціальної безпеки, управління ризиками та державної соціальної політики висвітлена у працях зарубіжних і вітчизняних науковців. Теоретичні засади ризику та управління ризиками розробляли У. Бек, Е. Гідденс, Н. Луман, а також у прикладному вимірі — Ф. Найт, П. Бернстайн. Питання соціальної політики, соціальних ризиків і соціальної безпеки, інститутів соціального захисту та державного регулювання досліджували Г. Еспінг-Андерсен, Р. Тітмус, а в українській науковій традиції — Е. Лібанова, О. Новікова, О. Макарова, А. Колот, С. Бандур, В. Скуратівський, В.Тараненко, І. Туболец, К. Бондаревська, В. Черба, Т.Корягіна та інші. Окремі аспекти інновацій у державному управлінні, цифровізації та evidence-based підходів відображені у працях, присвячених модернізації публічного управління й оцінюванню політик.

Водночас подальшого опрацювання потребують питання інтеграції інноваційних інструментів (аналітики даних, раннього попередження, ризик-орієнтованого моніторингу) до системи управління соціальними ризиками в Україні та на Дніпропетровщині, що зумовлює необхідність даного дослідження.

Метою дипломної роботи є обґрунтування теоретичних засад та розробки практичних пропозицій щодо впровадження інноваційних підходів до управління ризиками у сфері соціальної безпеки на прикладі держави.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- розкрити зміст і структуру поняття соціальної безпеки та визначити її місце в системі національної безпеки;
- систематизувати та класифікувати ризики у сфері соціальної безпеки;
- охарактеризувати підходи, принципи та інструменти управління ризиками у соціальній сфері;
- проаналізувати сучасний стан і проблеми управління соціальними ризиками в Україні;
- оцінити дієвість наявних механізмів моніторингу та реагування на соціальні ризики;
- визначити інноваційні інструменти (цифрові рішення, прогнозування, ризик-орієнтоване управління, партнерства) для підвищення ефективності системи;
- розробити практичні рекомендації щодо удосконалення управління ризиками у сфері соціальної безпеки.

Об'єкт дослідження — процеси забезпечення соціальної безпеки та управління соціальними ризиками у системі публічного управління.

Предмет дослідження — інноваційні підходи, методи та інструменти управління ризиками у сфері соціальної безпеки, а також механізми їх застосування на прикладі держави.

У роботі використано такі методи: аналіз і синтез, узагальнення — для опрацювання теоретичних підходів до соціальної безпеки та ризик-менеджменту; системний підхід — для розгляду соціальної безпеки як цілісної системи взаємопов'язаних елементів; порівняльний аналіз — для зіставлення вітчизняних і зарубіжних практик управління соціальними ризиками; статистичний аналіз (динаміка, структурні зрушення) — для оцінювання соціальних ризиків за показниками бідності, безробіття, демографічної ситуації тощо; метод експертних оцінок (за наявності) — для уточнення пріоритетних ризиків і пропозицій; графічний метод — для подання результатів у вигляді таблиць, діаграм і схем.

Інформаційну базу роботи становлять: нормативно-правові акти України у сфері соціальної політики, соціального захисту та національної безпеки; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, матеріали профільних міністерств та відомств; аналітичні звіти міжнародних організацій (ООН, ПРООН, Світовий банк, МОП, OECD, ЄС) щодо соціальних ризиків і політик соціального захисту; наукові публікації українських і зарубіжних авторів, монографії, статті у фахових виданнях; матеріали стратегічних документів і програм розвитку, а також відкриті дані (за потреби) щодо показників соціальної сфери.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел 84 найменування. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку, містить 26 таблиць.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

1.1 Поняття та сутність соціальної безпеки

Соціальна безпека є однією з ключових категорій сучасної теорії національної безпеки та соціально-економічного розвитку. Вона відображає рівень захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства й держави від сукупності загроз і ризиків, що виникають у процесі суспільного розвитку. У системі національної безпеки соціальна безпека посідає особливе місце, оскільки безпосередньо пов'язана з якістю життя населення, соціальною стабільністю та довірою до інститутів влади.

У сучасних умовах глобалізації, трансформації ринків праці, демографічних змін і цифровізації суспільства соціальна безпека набуває нового змісту. Вона дедалі більше розглядається не лише як стан захищеності, а як процес безперервного управління соціальними ризиками, спрямований на попередження негативних соціальних явищ та зменшення їх впливу на суспільство.

У наукових дослідженнях відсутнє універсальне визначення поняття «соціальна безпека», що пояснюється складністю та багатовимірністю цієї категорії. У широкому значенні соціальна безпека трактується як такий стан соціальної системи, за якого забезпечується стабільність соціальних відносин, дотримання соціальних прав громадян та створення умов для відтворення людського капіталу. У цьому контексті соціальна безпека охоплює рівень доходів населення, зайнятість, доступ до освіти й охорони здоров'я, соціальний захист та соціальну інтеграцію.

У вузькому значенні соціальну безпеку розглядають як сукупність інституційних, правових та організаційних механізмів, спрямованих на захист

населення від соціальних ризиків, зокрема бідності, безробіття, соціального виключення, втрати працездатності та погіршення умов життя. Такий підхід акцентує увагу на практичних інструментах державної соціальної політики та ефективності системи соціального захисту.

Вітчизняні науковці визначають соціальну безпеку як інтегральний показник соціального розвитку, що відображає здатність держави гарантувати мінімальні соціальні стандарти та підтримувати соціальну рівновагу. Соціальна безпека при цьому розглядається як результат взаємодії економічних, соціальних, демографічних та інституційних факторів. Особлива увага приділяється ролі держави у формуванні умов для зниження соціальної напруги та забезпечення соціальної справедливості.

Сутність соціальної безпеки проявляється через її основні функції, серед яких доцільно виокремити захисну, стабілізаційну, превентивну та відтворювальну. Захисна функція полягає у забезпеченні соціального захисту населення та мінімізації негативних наслідків соціальних ризиків. Стабілізаційна функція спрямована на підтримання соціальної рівноваги та запобігання деструктивним соціальним процесам. Превентивна функція передбачає прогнозування соціальних загроз і реалізацію заходів, спрямованих на їх попередження. Відтворювальна функція полягає у створенні умов для розвитку людського потенціалу та відновлення соціальних ресурсів.

Важливою характеристикою соціальної безпеки є її системний характер. Вона тісно пов'язана з іншими складовими національної безпеки, зокрема економічною, демографічною, політичною та інформаційною. Порушення соціальної безпеки часто стає наслідком економічних криз, політичної нестабільності або демографічних дисбалансів, що підтверджує необхідність комплексного підходу до її забезпечення.

Соціальна безпека має динамічний характер, оскільки соціальні ризики змінюються під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів. До таких факторів

належать економічні цикли, трансформація ринку праці, міграційні процеси, технологічні зміни та соціальні інновації. Це зумовлює потребу у постійному моніторингу соціальних процесів і застосуванні гнучких управлінських рішень.

Особливістю сучасного розуміння соціальної безпеки є її ризик-орієнтована природа. Соціальні ризики розглядаються як імовірність настання подій або процесів, що можуть негативно вплинути на рівень і якість життя населення. У цьому контексті соціальна безпека передбачає не лише реагування на вже наявні загрози, а й активне управління ризиками шляхом прогнозування, профілактики та мінімізації можливих втрат.

Суб'єктами забезпечення соціальної безпеки виступають держава, органи місцевого самоврядування, інститути громадянського суспільства, суб'єкти господарювання та домогосподарства. Провідну роль відіграє держава, яка формує нормативно-правову базу, визначає соціальні стандарти та реалізує інструменти соціальної політики. Водночас сучасні тенденції свідчать про зростання ролі партнерських моделей управління, що ґрунтуються на взаємодії держави, бізнесу та громадського сектору.

Отже, соціальна безпека є складною багатовимірною категорією, що відображає стан і процес захищеності соціальних інтересів та здатність суспільства ефективно протидіяти соціальним ризикам. Її сутність полягає у поєднанні захисних і превентивних механізмів, що створює підґрунтя для впровадження інноваційних підходів до управління ризиками у сфері соціальної безпеки.

Соціальна безпека як значущий структурний елемент національної безпеки, на думку дослідників, «постає соціальним феноменом у процесі подолання суперечності між об'єктивною реальністю небезпеки та потребою соціального індивіда, груп і спільнот запобігти їй, локалізувати або усунути її наслідки, реалізуючи власні соціальні інтереси найбільш адекватними засобами» [13, с. 191]. Відзначимо, що переважна частина науковців розглядає

соціальну безпеку як складову національної безпеки [22; 23]. Водночас, на наш погляд, дискусійним є твердження, ніби «соціальна безпека національної економіки є однією з основних складових частин суспільно-економічної ситуації країни» [28, с. 72], адже коректніше трактувати її як важливу характеристику (параметр) цієї ситуації. Сучасні тенденції формування системи соціальної безпеки в Україні пов'язують із необхідністю розроблення належного методологічного інструментарію супроводу функціонування системи забезпечення соціальної безпеки, а також із визначенням переліку чинників, які постійно впливають на таку систему.

У сучасній науковій літературі представлено широкий спектр підходів до визначення соціальної безпеки. Так, Г. Пастернак-Таранушенко розглядає соціальну безпеку як різновид безпеки, що значною мірою ґрунтується на психологічному стані населення країни [17, с. 52]. Більш вузьке тлумачення пропонують Є.А. Подольська і П.О. Назаркін, які визначають соціальну безпеку як «комплекс заходів і технологій», спрямованих на збереження та розвиток соціальної системи держави [20, с. 21]. О.О. Сиченко, своєю чергою, підкреслює, що «у найзагальнішому розумінні соціальна безпека – це стан гарантованої правової та інституційної захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз» [22, с. 35].

Соціальна безпека досягається за умови забезпечення належного (нормального) рівня життя населення, який відображає міру задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Такий рівень визначається, зокрема, реальними доходами на одну особу, обсягом споживаних благ, стабільністю цін, житловою забезпеченістю, доступністю освіти, медичного й культурного обслуговування, а також умовами екологічної безпеки тощо [2, с. 95].

Т.А. Шахматова пропонує використовувати поняття «соціальна безпека національної економіки» як поєднання категорій «соціальна безпека» і «національна економіка», розуміючи його як забезпечений державою під час

управління національною економікою суспільно-економічний стан, за якого гарантуються прийнятний рівень життя, належні умови функціонування та взаємодії підприємств, установ, організацій, домогосподарств та інших соціальних груп на мікро- і макрорівнях, мінімізуються загрози їх існуванню та створюються передумови зростання людського й економічного потенціалу країни на основі правових норм із використанням економічних і політичних інструментів [28, с. 76]. На наш погляд, більш доцільно вживати термін «соціальна безпека соціально-економічної системи», оскільки він точніше відображає багаторівневу природу досліджуваного явища.

Узагальнюючи підходи науковців, можна виділити два домінуючі вектори тлумачення соціальної безпеки: (1) як стан захищеності соціальних суб'єктів (людини та суспільства) і (2) як сукупність дій/політик держави, спрямованих на охорону соціальних інтересів і потреб. Р.П. Підлипна окреслює ці підходи як статичний (традиційний) і наслідковий [19, с. 97], тоді як В. Горин — як ситуаційний та управлінський [6, с. 70]. На нашу думку, визначення соціальної безпеки має поєднувати як цільові орієнтири, так і ключові складники цієї категорії. Відповідно соціальну безпеку доцільно розглядати як складну багатофакторну категорію, що характеризує стан захищеності соціальних інтересів людини, суб'єктів господарювання, суспільства та держави; з одного боку — як спроможність протидіяти дестабілізуючим внутрішнім і зовнішнім чинникам, які створюють ризики соціальної напруженості, а з іншого — як стан, що підтримується (гарантується) ефективністю системи соціального захисту та зрілістю соціальних інститутів.

У межах економічних підходів доцільно вирізняти декілька напрямів (рівнів) дослідження соціальної безпеки: вертикальний (фокус на ієрархічній побудові та значенні регіонального/мікроекономічного виміру), горизонтальний (функціональна структура соціальної безпеки, яка охоплює трудовий потенціал, соціальну сферу, ринок праці та зайнятість, міграційну

безпеку), моністичний (вектор вирішення ключових системних проблем — тінізація, корупція тощо), а також зовнішньоекономічний/соціально-психологічний (ступінь захисту життєво важливих інтересів соціальних одиниць на різних рівнях, збереження й розвиток людського потенціалу, соціалізація та життєзабезпечення) [1, с. 214].

Така класифікація є корисною, однак, на наш погляд, потребує чіткішої конкретизації саме ієрархічних рівнів аналізу.

Сучасна наукова думка демонструє розширення змісту поняття безпеки: від переважно національного виміру — до безпеки груп і особи; від національного — до міжнародного та глобального рівнів; від суто військових загроз — до невійськових (політичних, економічних, соціальних тощо). У науковий обіг увійшли поняття «глобальна» та «міжнародна» безпека, розглядаються їхні взаємозв'язки з національною безпекою, а також із рівнями нижчого порядку — регіональним, локальним (зокрема безпекою підприємства) та індивідуальним. Функціонування й розвиток економічної системи передбачає взаємопов'язаність макrorівня (національна безпека), мезорівня (регіональна), мікрорівня (локальна) і нанорівня (індивідуальна), де ключовою стає безпека людини.

Поряд із цим в економічній літературі поширений підхід, за яким виокремлюють три взаємозалежні горизонтальні рівні забезпечення безпеки: безпеку особистості, безпеку суспільства та безпеку держави [31, с. 151]. Аналогічної позиції дотримуються й інші автори [16, с. 400; 22, с. 36]. Зокрема, Є.Б. Ніколаєв підкреслює, що ці рівні відображають специфічні параметри функціонування соціально-економічної системи: для держави — зайнятість і ринок праці, безробіття, екологічна та техногенна безпека, епідеміологічні й демографічні процеси, трудова міграція, соціально-трудова відносина; для суспільства — соціальне середовище, соціальне страхування, гендерна політика, запобігання трудовим конфліктам, подолання бідності, етнонаціональні та релігійні відносина; для людини — показники рівня та

якості життя [16, с. 400].

О. Білоус акцентує на захищеності життєво важливих інтересів соціальних суб'єктів на макро- та мікрорівнях, збереженні й розвитку людського потенціалу та підтримці систем соціалізації й життєзабезпечення [5, с. 224]. Водночас такі підходи, на наш погляд, недостатньо враховують регіональний і локальний рівні як важливі ієрархічні ланки соціальної безпеки.

Виходячи з цього, соціальну безпеку доцільно розглядати як широке поняття, що охоплює комплекс заходів із соціального захисту всіх ланок соціально-економічної системи — від громадянина і підприємства до держави. Дослідження соціальної безпеки потребує урахування ієрархічної декомпозиції, яка обґрунтовує взаємозалежність рівнів. Критерієм побудови такої ієрархії виступає ступінь узгодженості або суперечності інтересів на кожному рівні та наявність механізмів їхнього врегулювання. Тому соціальну безпеку доцільно аналізувати на: нанорівні (безпека особи), мікрорівні (безпека підприємства), мезорівні (регіональна соціальна безпека) та макрорівні (національна соціальна безпека).

У сучасній літературі з'являються також нові напрями досліджень. Так, Є. Жадан аналізує соціальну безпеку міста як стан захищеності громадянина та міста, який досягається синергією зусиль держави, населення і самоврядних органів у напрямі ідентифікації та зниження загроз стабільності розвитку соціально орієнтованого міста [7, с. 12].

А.А. Халецька розглядає соціальну безпеку міста як чинник, здатний підвищувати ефективність місцевої економіки [26]. Водночас твердження про те, що соціальна безпека міста є пріоритетним елементом національної безпеки [18], видається дискусійним, адже соціальна безпека міста як територіального утворення логічно може бути віднесена до складників регіональної соціальної безпеки.

Аналогічно, соціальну безпеку сільських територій доцільно розглядати як компонент регіонального виміру; В.Д. Зеліско визначає її як такий стан

економічної безпеки, що забезпечує захист соціальних інтересів сільського населення та сприяє сталому розвитку соціальної інфраструктури й базових систем життєзабезпечення з урахуванням науково-технічного прогресу та збереження довкілля [9, с. 23].

Загалом соціальна безпека значною мірою зумовлюється соціальною політикою держави, яка виступає гарантією захисту соціальних інтересів особи, суб'єктів господарювання, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз на національному й регіональному рівнях. Забезпечення соціальної безпеки на всіх рівнях є одним із пріоритетних завдань соціальної політики. Водночас аналіз наукових публікацій показує, що найбільше досліджень зосереджено на державному, індивідуальному та регіональному рівнях, тоді як соціальна безпека на рівні суб'єктів господарювання висвітлена значно менше.

Соціальна безпека держави як складова національної безпеки визначається як стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від внутрішніх і зовнішніх загроз [1, с. 214]. Подібного підходу дотримуються Н. Коленда [12, с. 142], С.Л. Воробйов, Т.П. Крупельницька та А.І. Сухоруков [25, с. 52], наголошуючи, що соціальна безпека, з одного боку, визначається рівнем соціального захисту та соціальної політики, спрямованих на запобігання соціальній напруженості, а з іншого — відображає їхню результативність та ефективність. В.А. Гошовська також підкреслює органічний зв'язок соціальної безпеки із соціальним розвитком і соціальними відносинами: без розвинених соціальних відносин неможлива стабільна соціальна безпека людини чи суспільства, а сама соціальна безпека значною мірою слугує індикатором зрілості суспільного розвитку [24, с. 71].

На регіональному рівні соціальні загрози і проблеми нерідко досліджуються крізь призму соціально-економічної безпеки регіону [2; 30], яку визначають як результат сукупного впливу зовнішніх і внутрішніх умов і ресурсів, що забезпечують сталий розвиток суспільства та підвищення якості

життя, а також гарантують захист від ризиків, загроз і втрат [2, с. 98]. Соціально-економічна безпека регіону може трактуватися як стан, за якого наявні можливості захисту території від дестабілізуючих факторів та забезпечення сталого розвитку, де базову роль відіграють економічна основа (регіональна економіка) і правовий захист прав і свобод людини, соціальних інтересів та стандартів [3, с. 20]. Важливо, що її гарантування можливе лише за умови врахування інтересів усіх суб'єктів регіонального розвитку — бізнесу, галузей, територіальних громад та населення.

На мікрорівні соціальну безпеку підприємства нерідко розглядають як функціональний компонент економічної безпеки [15; 21], адже саме цей вимір забезпечує працівникам належні доходи, гідні умови праці та відпочинку. І.В. Венглюк визначає соціально-економічну безпеку підприємства як стан, за якого забезпечується ефективне використання матеріальних і нематеріальних ресурсів, збереження та розвиток людського потенціалу для подальшого соціально-економічного розвитку з урахуванням можливих загроз і запобігання їм [4, с. 228].

Частина дослідників акцентує на колективних договорах, профспілкових угодах і партнерських відносинах між персоналом та керівництвом як чинниках соціального захисту й рівня соціальної безпеки на підприємстві [14, с. 70]. О.І. Іляш розглядає соціальну безпеку підприємства як стан взаємодії людських і корпоративних ресурсів та підприємницьких можливостей, за якого забезпечується ефективне використання персоналу для стабільного функціонування і динамічного соціального розвитку, а також запобігається негативним загрозам [11, с. 58]. Загалом, попри відсутність єдиного підходу, більшість визначень зводяться або до розуміння соціальної безпеки як стану захищеності підприємства, або як системи соціально-економічних заходів, спрямованих на забезпечення гідних доходів, прийнятних умов праці та підвищення якості життя працівників.

Важливим є також дослідження соціальної безпеки людини, оскільки

«мірилом соціальної безпеки є індивід і можливість його гідного існування, вільного розвитку та задоволення ієрархії потреб» [22, с. 37]. Д.В. Зеркалов визначає соціальну безпеку як стан захищеності особистості, соціальної групи чи спільноти від загроз порушення їхніх життєво важливих інтересів, прав і свобод, підкреслюючи її вагу як елемента національної безпеки [10, с. 4]. П.І. Шевчук трактує соціальну безпеку людини як стан життєдіяльності, убезпечений комплексом організаційно-правових та економічних заходів, спрямованих на реалізацію соціальних інтересів, формування сприятливої демографічної ситуації, збереження генофонду та трансформацію трудових ресурсів відповідно до ринкових вимог [29, с. 108]. Узагальнюючи, можна констатувати, що соціальна безпека людини й суспільства значною мірою визначається рівнем соціального захисту, якістю соціальної політики та зрілістю соціальних відносин у суспільстві [24, с. 71].

1.2 Класифікація ризиків у сфері соціальної безпеки

Управління соціальною безпекою неможливе без чіткого розуміння природи та структури ризиків, які на неї впливають. Соціальні ризики відображають імовірність настання подій або розвитку процесів, що можуть погіршити умови життєдіяльності населення, знизити рівень та якість життя, посилити соціальну напругу й дестабілізувати соціальні відносини. Вони формуються під впливом економічних, демографічних, інституційних, політичних, екологічних та інформаційних чинників і проявляються як на рівні окремої особи, так і на рівні соціальних груп, територіальних громад, регіонів та держави загалом.

Класифікація ризиків у сфері соціальної безпеки необхідна для: (1) ідентифікації загроз та їх джерел; (2) встановлення пріоритетів державної соціальної політики; (3) вибору адекватних інструментів попередження,

мінімізації або компенсації негативних наслідків; (4) побудови системи моніторингу та раннього попередження. У науковій літературі ризики соціальної безпеки групують за різними ознаками, що дозволяє комплексно оцінювати їхній характер і можливий вплив.

За джерелом формування ризики соціальної безпеки доцільно поділяти на внутрішні та зовнішні.

- Внутрішні ризики генеруються всередині соціально-економічної системи держави та пов'язані з її структурними дисбалансами: нерівністю доходів, низькою продуктивністю праці, тінізацією зайнятості, недофінансуванням соціальної сфери, регіональною асиметрією розвитку, недоліками інституцій і соціальних гарантій.

- Зовнішні ризики пов'язані з впливом глобальних процесів: світових економічних криз, міграційних хвиль, епідемічних загроз, зміни клімату, транснаціональних інформаційних впливів, а також з порушенням зовнішньоекономічних зв'язків та коливанням цін на ключові ресурси.

Такий поділ має практичне значення, оскільки внутрішні ризики переважно піддаються регулюванню національними інструментами політики, тоді як зовнішні потребують розвитку адаптаційних механізмів та міжнародної координації.

Соціальні ризики проявляються на різних рівнях, що зумовлює необхідність багаторівневого управління:

- Нанорівень (особистісний) — ризики, які безпосередньо впливають на людину: втрата роботи, зниження доходів, захворювання, інвалідність, соціальна ізоляція, дискримінація, втрата доступу до базових послуг.

- Мікрорівень (організаційний / підприємство) — ризики, пов'язані з умовами праці, охороною праці, дотриманням трудових прав, корпоративною соціальною відповідальністю, безпекою зайнятості та соціальними гарантіями персоналу.

- Мезорівень (регіон/грумада) — ризики нерівномірного розвитку територій, депресивності ринків праці, слабкої інфраструктури соціальних послуг, відтоку населення, старіння, зростання соціальної напруги в окремих громадах.
- Макрорівень (держава) — системні ризики: зростання бідності, безробіття, демографічна криза, погіршення доступності освіти та медицини, соціальна поляризація, масштабні міграційні процеси, криза довіри до інститутів.

Перевага цього підходу полягає в тому, що він дозволяє пов'язати конкретні ризики з відповідними інструментами реагування: від адресної допомоги людям — до структурних реформ національного масштабу.

Найбільш прикладною для соціальної політики є класифікація ризиків за ключовими сферами соціальної безпеки.

1. Ризики на ринку праці та зайнятості: безробіття (відкрите, приховане, довготривале); нестабільна зайнятість (тимчасові контракти, “гіг-економіка” без захисту); тіньова зайнятість; професійна невідповідність (skills mismatch); дискримінація при працевлаштуванні.

2. Доходні ризики та ризики бідності: зниження реальних доходів населення; зростання нерівності; ризик абсолютної та відносної бідності; боргова вразливість домогосподарств; енергетична бідність.

3. Демографічні ризики: старіння населення; депопуляція та зниження народжуваності; зміни сімейної структури; дисбаланси статевікової структури; посилення навантаження на працездатне населення.

4. Міграційні ризики: відтік працездатного населення; “витік мізків”; нерівновага на регіональних ринках праці; ризики соціальної інтеграції мігрантів та ВПО; зростання навантаження на соціальні системи в окремих територіях.

5. Ризики у сфері охорони здоров'я: погіршення доступності та якості медичних послуг; епідемічні ризики; зростання захворюваності на

хронічні хвороби;

проблеми психічного здоров'я; нерівність доступу до медичних послуг між регіонами.

6. Освітні ризики та ризики людського капіталу: нерівний доступ до якісної освіти; зниження освітніх результатів; цифрова нерівність; недофінансування освіти; відтік молоді й кваліфікованих кадрів.

7. Ризики соціального захисту та інституційні ризики: неадресність соціальної допомоги; низька ефективність соціальних програм; бюрократичні бар'єри та корупційні ризики; слабкий рівень міжвідомчої координації; низька довіра до соціальних інститутів.

8. Соціально-психологічні та ціннісні ризики: зростання соціальної напруги; поляризація та конфліктність; поширення стигматизації й дискримінації; втрата соціальної згуртованості та взаємодопомоги.

У соціальній безпеці важливо враховувати, що один і той самий ризик по-різному впливає на різні групи. Тому доцільно виокремлювати ризики для: дітей та молоді (освітні втрати, ризики працевлаштування, бідність у сім'ях); працездатного населення (нестабільна зайнятість, травматизм, міграційні ризики); людей похилого віку (низькі пенсії, самотність, ризики здоров'я); осіб з інвалідністю (бар'єрність середовища, доступність послуг); внутрішньо переміщених осіб / мігрантів (інтеграція, житло, робота); малозабезпечених домогосподарств (енергетична бідність, боргова вразливість); мешканців сільських територій (доступність медицини/освіти, інфраструктура).

Такий підхід допомагає формувати адресні інструменти підтримки та зменшувати нерівність.

Для практики управління ризиками важливим є поділ за динамікою та можливістю впливу: короткострокові ризики — виникають швидко й потребують негайного реагування (раптове безробіття, різке зростання цін, локальні кризи доступності послуг); довгострокові ризики — накопичуються поступово (старіння, депопуляція, деградація інфраструктури, “пастки

бідності”).

За керованістю: керовані ризики (частково або повністю) — ті, що можна знижувати політикою і програмами (адресність допомоги, перепідготовка кадрів, підтримка зайнятості); малокеровані/некеровані — пов’язані з глобальними факторами або природними процесами, але їх наслідки можна пом’якшувати (адаптація, страхування, резерви, кризове реагування).

За наслідками ризики соціальної безпеки можна поділити на: ризики з переважно індивідуальними наслідками (втрата доходу конкретною особою); ризики групового впливу (криза в окремих соціальних групах — молодь, пенсіонери); системні ризики (масштабне безробіття, демографічні зміни, глибока соціальна нерівність), що можуть трансформуватися в довготривалу соціальну нестабільність.

Масштабування ризику часто відбувається через «ланцюговий ефект»: наприклад, економічний спад → скорочення зайнятості → зниження доходів → зростання бідності → погіршення доступу до освіти/медицини → зниження людського капіталу.

Отже, ризики у сфері соціальної безпеки є багатовимірними й проявляються на різних рівнях — від індивідуального до національного. Їх класифікація за походженням, рівнем прояву, функціональною сферою, групами вразливості, часовими характеристиками, керованістю та масштабом наслідків створює основу для побудови ефективної системи управління соціальними ризиками. Саме така систематизація дозволяє визначити пріоритети соціальної політики, обґрунтувати інструменти профілактики та реагування, а також сформувати механізми моніторингу і раннього попередження, що є передумовою впровадження інноваційних підходів у сфері соціальної безпеки.

1.3 Система управління ризиками: принципи, функції та механізми

Управління соціальними ризиками є невід’ємним елементом сучасної соціальної політики та охоплює сукупність заходів, спрямованих на ідентифікацію, оцінювання й зниження ризиків, здатних негативно впливати на стан суспільства та добробут окремих громадян. У межах даного дослідження аналізуються ключові аспекти управління соціальними ризиками, їхні джерела та інструменти впливу, а також особливості трансформації цих процесів в умовах пандемії COVID-19 і повномасштабного вторгнення.

Соціальні ризики становлять складну й багатовимірну категорію, що охоплює різні сфери суспільного життя та потенційно загрожує соціальній стабільності, рівню добробуту населення і сталому розвитку. Багатогранність цього поняття зумовлює наявність численних підходів до його визначення, які відображають різні наукові позиції щодо змісту, аналізу та механізмів управління соціальними ризиками (табл. 1.1).

Таблиця 1

Визначення поняття «Соціальний ризик»

Автор	Визначення
В. Я. Бурак та П. Д. Пилипенко [1]	Соціальний ризик – соціально значима обставина об’єктивного характеру, з настанням якої громадяни (члени їхніх сімей) не здатні самостійно себе утримувати, а тому потребують додаткового матеріального захисту з боку держави
С. М. Синчук [2]	Соціальні ризики характеризуються наявністю певних ознак: 1) мають виключно об’єктивний характер (настають незалежно від волі особи та не можуть бути усунені нею самостійно через зовнішні чинники, а не з будь-яких суб’єктивних причин); 2) обмежують (чи порушують) життєдіяльність людини та зумовлюють її соціальну незабезпеченість; 3) закріплені національним законодавством як обставини, внаслідок настання яких особа може потребувати допомоги держави чи суспільства; 4) є потенційно закономірними для кожної людини (обов’язково або, як правило, трапляються чи можуть трапитися за певних обставин)
Ю. Саєнко [3]	Соціальний ризик як рівень втрати будь-якої соціально значимої складової повсякденного життя, незалежно від характеру джерела (технічного, економічного, екологічного та ін.), його можна виразити у вигляді комплексної кількісно-якісної оцінки

Т. Коноплицька [4]	Під соціальними ризиками розуміються ризики, які є значущими для людини як соціальної істоти у її повсякденному житті, що впливають на її життя, зв'язки з іншими членами суспільства та соціальними групами, визначення місця особи у соціальній структурі суспільства тощо
Л. Шевченко [5]	Пропонує розглядати соціальні ризики лише в контексті відносин між найманим працівником та роботодавцем. У даному випадку соціальні ризики знаходять прояв у низькій вартості робочої сили, тінзації заробітної плати, дискримінації в оплаті праці
Г. Назарова [6]	Розглядає соціальні ризики через призму кадрової безпеки підприємства, пов'язуючи їх з ймовірними втратами в процесі управління персоналом
Н. Борецька [7]	Соціальні ризики як можливі небезпеки, реалізація яких матиме негативні наслідки для життя, здоров'я, працездатності, матеріального добробуту, психологічного стану працюючої людини, її сім'ї та нащадків. Ці ризики обумовлені недосконалістю законодавства з охорони праці та неналежним виконанням норм і стандартів виробничої безпеки

Джерело: складено автором на основі [1–7]

У загальному розумінні соціальні ризики трактуються як імовірні події або умови, що можуть спричинити негативні наслідки для окремих осіб або суспільства в цілому. Водночас соціальний ризик може розглядатися і як результат діяльності або бездіяльності людини, що потребує усвідомлення власної поведінки та формування відповідних соціальних якостей з метою запобігання погіршенню якості життя.

Соціальним ризикам притаманна низка характерних ознак. По-перше, вони виникають у соціальній сфері та впливають як на державу, так і, певною мірою, на окрему людину. По-друге, імовірність їх виникнення та масштаби впливу значною мірою залежать від змісту соціальної політики та ефективності її реалізації. По-третє, соціальні ризики передбачають наявність альтернативних варіантів управлінських рішень. По-четверте, вони закріплені на законодавчому рівні, а у разі їх настання держава зобов'язана забезпечити відповідну соціальну підтримку. По-п'яте, соціальні ризики мають об'єктивний характер, не можуть бути повністю усунені особою самостійно, порушують звичний ритм життя та призводять до матеріальної незабезпеченості. Нарешті, вони є потенційно притаманними кожній людині [8].

Соціальні ризики можуть формуватися під впливом економічних,

політичних, екологічних і культурних чинників. Відповідно до цього, до основних груп соціальних ризиків належать: економічні ризики (безробіття, інфляційні процеси, зниження рівня доходів населення); соціальні ризики у вузькому розумінні (бідність, соціальна нерівність, соціальна ізоляція); політичні ризики (нестабільність політичної системи, корупція, порушення прав і свобод людини); екологічні ризики (зміна клімату, природні та техногенні катастрофи).

Конституція України виокремлює такі базові види соціальних ризиків, як старість, безробіття, втрата годувальника та втрата працездатності. Аналіз нормативно-правових актів, соціально-правових положень і результатів наукових досліджень свідчить, що до найпоширеніших соціальних ризиків також належать малозабезпеченість, тимчасова або стійка втрата працездатності, безробіття та втрата годувальника внаслідок смерті.

Формування ефективної системи управління соціальними ризиками ґрунтується на дотриманні трьох базових принципів. Першим із них є принцип превентивності, який передбачає спрямування зусиль на попередження виникнення соціальних ризиків. Другим є принцип системності, що полягає в інтеграції різних форм і механізмів соціальної підтримки з метою забезпечення комплексного підходу до вирішення соціальних проблем. Третім принципом є гнучкість, яка забезпечує адаптацію системи управління соціальними ризиками до мінливих соціально-економічних умов і появи нових викликів. Реалізація зазначених принципів здійснюється через відповідні організаційно-правові форми соціального забезпечення [9].

Управління соціальними ризиками ґрунтується на взаємодії широкого кола суб'єктів, спільна діяльність яких спрямована на виявлення, оцінювання та зменшення негативного впливу ризиків на суспільство. Ефективність цієї системи визначається узгодженістю дій державних інституцій, соціальних організацій, бізнесу, наукової спільноти та громадян.

Ключову роль у процесі управління соціальними ризиками відіграють

державні органи влади. Центральні органи виконавчої влади, зокрема уряд і профільні міністерства (насамперед Міністерство соціальної політики), формують нормативно-правову базу, розробляють стратегії, програми соціального захисту та політики, спрямовані на зниження соціальних ризиків. Органи місцевого самоврядування забезпечують реалізацію цих програм на регіональному та локальному рівнях, надаючи адресну допомогу населенню та враховуючи специфіку територіальних громад.

Важливими учасниками системи управління соціальними ризиками є соціальні інституції та організації. Служби соціального захисту безпосередньо працюють із вразливими групами населення, надаючи матеріальну допомогу, соціальні послуги, консультаційну та психологічну підтримку. Пенсійний фонд України та фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування забезпечують виконання функцій соціального забезпечення у випадках настання таких ризиків, як втрата працездатності, безробіття чи досягнення пенсійного віку. Значний внесок у зниження соціальних ризиків здійснюють міжнародні організації, зокрема ООН, Червоний Хрест, ЮНІСЕФ, Міжнародна організація праці, які надають фінансову, технічну та експертну підтримку, а також сприяють упровадженню міжнародних стандартів соціального захисту, особливо в умовах кризових ситуацій.

Окреме місце в системі управління соціальними ризиками посідають громадські організації та благодійні фонди, які нині виступають потужними драйверами соціальної підтримки. Їхня діяльність охоплює опіку та піклування, правовий захист і представництво інтересів громадян, реалізацію програм соціального забезпечення та надання соціальних послуг, подолання бідності, захист прав людини й основоположних свобод. Громадські організації активно сприяють розвитку територіальних громад, розширенню міжнародної співпраці та підтримці найбільш уразливих соціальних груп, зокрема малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, сімей, які втратили годувальника, а також внутрішньо переміщених осіб.

Значний вплив на управління соціальними ризиками мають роботодавці та бізнес-структури. Їхня участь реалізується через упровадження програм корпоративної соціальної відповідальності, страхування працівників, підтримку здоров'я персоналу, створення робочих місць і розвиток безпечних умов праці. Особливу роль відіграє соціальний бізнес, який поєднує риси підприємницької та неприбуткової діяльності й орієнтується на розв'язання конкретних соціальних проблем громади або суспільства загалом.

Вагомий внесок у систему управління соціальними ризиками здійснюють наукові установи та експертне середовище. Науковці забезпечують аналітичне обґрунтування управлінських рішень шляхом дослідження причин, масштабів і наслідків соціальних ризиків, а також розробки інноваційних моделей і методів їх ідентифікації, моніторингу та прогнозування. Застосування статистичних, економіко-математичних і аналітичних підходів дає змогу передбачати потенційні загрози та оцінювати їхній вплив на різні соціальні групи. Результати наукових досліджень використовуються для підготовки рекомендацій органам державної влади та громадським організаціям, а також для оцінки ефективності реалізованих соціальних програм і їх подальшого вдосконалення.

Не менш важливими суб'єктами управління соціальними ризиками є громадяни, які виступають не лише споживачами соціальних послуг, а й активними учасниками процесів мінімізації ризиків. Їхня роль реалізується на індивідуальному, громадському та загальнонаціональному рівнях. Зокрема, громадяни можуть зменшувати вплив соціальних ризиків шляхом самозахисту й профілактики: дотримання рекомендацій органів влади, страхування життя і майна, підтримання фінансової стабільності, розвитку навичок адаптації до змін.

Планування пенсійних заощаджень або участь у програмах професійного навчання сприяють зниженню ризиків безробіття та бідності. Крім того, активна громадянська позиція, участь у громадських слуханнях,

консультаціях і обговореннях законодавчих ініціатив дозволяє впливати на формування соціальної політики та підвищує її відповідність реальним потребам населення. Таким чином, залученість громадян є важливою передумовою ефективного функціонування системи управління соціальними ризиками та формування відповідального й стійкого суспільства.

Комплексна взаємодія зазначених суб'єктів створює підґрунтя для формування ефективного ризик-менеджменту у соціальній сфері. Ризик-менеджмент виступає ключовим інструментом управління соціальними ризиками та спрямований на їх виявлення, оцінювання, мінімізацію і постійний моніторинг. Його головною метою є зниження негативного впливу чинників, що можуть призвести до соціальної нестабільності, а також створення умов для сталого розвитку суспільства. У науковій літературі ризик-менеджмент розглядається як сукупність методів аналізу й нейтралізації ризиків, інтегрованих у систему планування, контролю та коригування управлінських рішень [10].

У контексті соціального захисту ризик-менеджмент доцільно трактувати як його ключовий інструмент, а в межах управління соціальними ризиками — як соціальний ризик-менеджмент. Він є підсистемою загального менеджменту та охоплює ризики, що виникають у соціальній сфері життєдіяльності суспільства.

Управління соціальними ризиками як метод соціального управління передбачає: вихід за межі вузькоспеціалізованих підходів із урахуванням взаємопов'язаних ризиків; систематизацію та формалізацію наявних знань для прийняття рішень в умовах невизначеності; експертну оцінку управлінських рішень з метою виявлення прихованих ризиків і подальшого коригування дій; а також цільову організацію процесу управління шляхом створення спеціалізованих підрозділів або підготовки фахівців у сфері ризик-менеджменту [11].

Пандемія COVID-19 суттєво трансформувала систему управління

соціальними ризиками, висунувши на перший план нові виклики. Серед них — зростання безробіття внаслідок припинення діяльності підприємств, обмежений доступ до медичних і соціальних послуг, посилення соціальної ізоляції та психоемоційного напруження населення. Водночас пандемія сприяла переорієнтації соціальної політики на пріоритет збереження здоров'я громадян і вдосконалення механізмів моніторингу та оцінки соціальних ризиків відповідно до нових умов.

Ще більшого впливу на систему управління соціальними ризиками завдало повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну. Воно спричинило різке зростання соціальних ризиків, зокрема масове безробіття через зупинку підприємств, втрату житла внаслідок руйнування інфраструктури та окупації територій, а також поширення психологічних травм і стресових розладів серед населення. У відповідь на ці виклики держава була змушена переглянути наявні механізми соціального захисту та запровадити нові інструменти управління ризиками.

Серед ключових заходів, спрямованих на підтримку населення в умовах війни, слід відзначити: розширення програм соціальної допомоги для внутрішньо переміщених осіб [12; 13], у тому числі субсидування їхнього працевлаштування [12; 14] та надання ваучерів на професійне перенавчання для осіб, які втратили роботу або постраждали внаслідок бойових дій [15]; внесення змін до законодавства у сфері соціального захисту з метою підвищення ефективності підтримки вразливих груп населення [14]; активне залучення міжнародних організацій до надання гуманітарної й фінансової допомоги [16]; посилення ролі соціальної солідарності через розвиток волонтерського руху, благодійних ініціатив і партнерства з бізнесом у межах програм соціальної відповідальності [17].

Крім того, було вдосконалено механізми соціального захисту дітей, зокрема запроваджено можливість їх тимчасового влаштування до дитячих будинків сімейного типу [18], реалізовано обов'язкову евакуацію дітей із

небезпечних територій [19], підвищено адресність соціальної допомоги шляхом розширення підстав для надання статусу дитини, позбавленої батьківського піклування [20]. Також відновлено можливість дострокового виходу на пенсію для осіб із достатнім трудовим стажем [21], змінено умови надання допомоги з безробіття [15], запроваджено процедури екстреного надання соціальних послуг та прискорено цифровізацію соціальної сфери через розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери (ЄІССС) [22], що дало змогу підвищити прозорість і ефективність соціальних виплат.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У першому розділі кваліфікаційної роботи здійснено теоретичне узагальнення підходів до розуміння соціальної безпеки та управління соціальними ризиками в сучасних соціально-економічних умовах. Доведено, що соціальна безпека є складною багатовимірною категорією та важливою складовою національної безпеки, яка відображає стан захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

У результаті аналізу наукових підходів встановлено, що соціальна безпека може розглядатися як з позиції стану захищеності соціальних інтересів, так і з позиції цілеспрямованої діяльності держави та інших суб'єктів, спрямованої на попередження, мінімізацію та подолання соціальних ризиків. Обґрунтовано доцільність комплексного підходу до визначення соціальної безпеки, який поєднує превентивні, захисні та відтворювальні механізми й враховує багаторівневу структуру соціально-економічної системи. Систематизовано ризики у сфері соціальної безпеки за різними класифікаційними ознаками, зокрема за джерелами виникнення, рівнями прояву, функціональними сферами, групами соціальної вразливості, часовими

характеристиками та масштабами наслідків. Визначено, що соціальні ризики мають комплексний характер, проявляються на індивідуальному, локальному, регіональному та національному рівнях і взаємопов'язані між собою, що ускладнює процеси їх управління.

Обґрунтовано, що ефективне управління соціальними ризиками потребує залучення широкого кола суб'єктів, серед яких ключову роль відіграють органи державної влади, соціальні інституції, органи місцевого самоврядування, громадські та міжнародні організації, бізнес-структури, наукова спільнота та громадяни. Доведено, що результативність управління соціальними ризиками значною мірою залежить від рівня координації дій між цими суб'єктами, розвитку партнерських моделей та застосування ризик-орієнтованого підходу.

Отже, результати теоретичного аналізу створюють науково-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження сучасного стану управління соціальними ризиками та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення системи управління ризиками у сфері соціальної безпеки, що буде здійснено в наступних розділах дипломної роботи.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

2.1 Аналіз основних соціальних ризиків (безробіття, бідність, демографічні ризики тощо)

Сучасний етап соціально-економічного розвитку України характеризується загостренням низки соціальних ризиків, які суттєво впливають на рівень соціальної безпеки та стабільність суспільства. До ключових соціальних ризиків, що мають системний характер, належать безробіття, бідність та демографічні ризики. Їхній аналіз є необхідною передумовою формування ефективної соціальної політики та розроблення дієвих механізмів управління соціальними ризиками. Показники соціальних ризиків в Україні за 2022-2024 роки наведені в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Показники соціальних ризиків в Україні за 2022–2024 рр.

Показник	Роки			Абсол.відхил. 2024 від	
	2022	2023	2024	2022	2023
*Рівень безробіття (%)	18,5	17,4	14,3	-4,2	-3,1
Рівень бідності (% населення)	24,2	35,5	37	12,8	1,5
*Чисельність населення (млн.осіб)	42	37	3,5	-38,5	-33,5

*Дані рівня безробіття — оцінки незалежних досліджень через те, що офіційна статистика була перервана частково через війну.

Джерело: складено автором

Дані табл. 2.1 відображають зміну ключових соціальних ризиків в Україні у 2022–2024 роках в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, демографічними втратами та адаптацією економіки до кризових умов.

Рівень безробіття у 2022 році досяг 18,5 %, що пояснюється різким скороченням економічної активності, призупиненням роботи значної кількості

підприємств, руйнуванням виробничої інфраструктури та масовим переміщенням населення. У 2023 році спостерігається зниження рівня безробіття до 17,4 %, а у 2024 році — до 14,3 %. Абсолютне зменшення показника у 2024 році порівняно з 2022 роком становить 4,2 в.п., а порівняно з 2023 роком — 3,1 в.п. Така позитивна динаміка зумовлена поступовою адаптацією ринку праці до воєнних умов, відновленням окремих галузей економіки, розвитком дистанційної зайнятості, активізацією малого бізнесу, а також залученням внутрішньо переміщених осіб до економічної діяльності. Водночас зниження безробіття не означає повного усунення соціального ризику, оскільки зберігається проблема нестабільної та низькооплачуваної зайнятості.

Рівень бідності населення демонструє протилежну тенденцію. У 2022 році частка населення, що перебувала за межею бідності, становила 24,2 %. Уже у 2023 році цей показник зріс до 35,5 %, а у 2024 році — до 37 %. Абсолютне зростання рівня бідності у 2024 році порівняно з 2022 роком склало 12,8 в.п., а порівняно з 2023 роком — 1,5 в.п. Зазначена динаміка пояснюється зниженням реальних доходів населення, інфляційними процесами, зростанням вартості базових товарів і послуг, втратою житла та майна, а також недостатньою компенсацією втрат за рахунок соціальних трансфертів. Зростання бідності навіть на тлі скорочення безробіття свідчить про поширення явища працюючої бідності та обмежену ефективність доходної політики в умовах кризи.

Чисельність населення України упродовж 2022–2024 років зазнала суттєвого скорочення. У 2022 році вона становила близько 42 млн осіб, у 2023 році — 37 млн осіб, а у 2024 році — орієнтовно 35 млн осіб. Абсолютне скорочення чисельності населення у 2024 році порівняно з 2022 роком становить 7 млн осіб, а порівняно з 2023 роком — 2 млн осіб. Основними чинниками цієї негативної динаміки є масова зовнішня міграція населення, зростання смертності, зниження народжуваності, а також тимчасова окупація

окремих територій. Демографічні втрати посилюють довгострокові соціальні ризики, зокрема дефіцит трудових ресурсів, зростання навантаження на систему соціального захисту та пенсійне забезпечення.

Таким чином, дані табл. 2.1 свідчать про асиметричну динаміку соціальних ризиків: попри певне зниження рівня безробіття, рівень бідності та демографічні ризики продовжують зростати. Це підтверджує системний характер соціальних проблем та обґрунтовує необхідність удосконалення механізмів управління соціальними ризиками з акцентом на підвищення якості зайнятості, зростання реальних доходів населення та збереження людського потенціалу.

У табл. 2.2 більш детально розкриті показники рівня бідності в Україні за 2022-2024 роки.

Таблиця 2.2

Рівень бідності в Україні у 2022–2024 рр., млн.осіб

Рік	Частка населення, що живе за межею бідності (%)	Кількість людей у бідності (оцінка)	Рівень глибокої бідності (%)
2022	24,2	8,5	6,5
2023 (оцінка)	35,5	11,5	8,8
2024 (оцінка)	37,0	12	9,0

Джерело: складено автором [46]

Примітки: дані є орієнтовними оцінками, оскільки офіційна статистика в Україні була частково призупинена через війну; оцінки базуються на дослідженнях Світового банку, UNICEF, ЦЕС та інших міжнародних організацій; рівень глибокої бідності — частка населення, яке не може забезпечити навіть базові потреби.

Дані табл. 2.2 відображають динаміку рівня бідності в Україні у 2022–2024 роках та свідчать про істотне погіршення соціально-економічного становища населення в умовах повномасштабної війни та затяжної економічної нестабільності.

У 2022 році частка населення, що проживала за межею бідності, становила 24,2 %, що відповідало приблизно 8,5 млн осіб. Уже цей показник був значно вищим порівняно з довоєнним періодом, що пояснюється різким скороченням доходів населення, втратою роботи, порушенням ланцюгів постачання та зростанням інфляції після початку повномасштабного

вторгнення. Водночас рівень глибокої бідності у 2022 році досяг 6,5 %, що свідчить про наявність значної частки населення, яке не могло задовольняти навіть базові життєві потреби.

У 2023 році спостерігається різке зростання рівня бідності до 35,5 %, що в абсолютному вимірі відповідає близько 11,5 млн осіб. Таким чином, порівняно з 2022 роком кількість людей, які перебували за межею бідності, збільшилася приблизно на 3 млн осіб. Основними чинниками такого зростання стали подальше зниження реальних доходів населення, подорожчання продовольчих товарів і житлово-комунальних послуг, а також втрата житла та джерел існування значною частиною внутрішньо переміщених осіб. Рівень глибокої бідності у 2023 році зріс до 8,8 %, що свідчить про поглиблення соціальної поляризації та розширення групи населення з критично низьким рівнем доходів.

У 2024 році, за оціночними даними, тенденція до зростання бідності зберігається, хоча темпи її збільшення дещо уповільнилися. Частка населення, що проживає за межею бідності, досягла 37,0 %, а чисельність осіб у бідності — близько 12 млн. Абсолютне зростання показника порівняно з 2023 роком є менш значним, що може свідчити про часткову стабілізацію соціально-економічної ситуації та посилення ролі соціальної допомоги, гуманітарної підтримки й міжнародних програм. Водночас рівень глибокої бідності продовжив зростати й сягнув 9,0 %, що вказує на збереження високих ризиків соціального виключення для найбільш уразливих груп населення.

Отже, дані табл. 2.2 підтверджують, що бідність в Україні у 2022–2024 роках набула масового та структурного характеру, а зростання глибокої бідності свідчить не лише про збільшення кількості бідних, а й про погіршення якості їхнього життя. Така динаміка обґрунтовує необхідність посилення адресності соціальної допомоги, розвитку програм підтримки доходів, активної політики зайнятості та впровадження інноваційних підходів до управління соціальними ризиками у сфері соціальної безпеки.

Рівень бідності є комплексним соціально-економічним показником, який відображає ступінь матеріальної та соціальної незабезпеченості населення. Його визначення ґрунтується на системі кількісних і якісних індикаторів, що дозволяють оцінити можливість домогосподарств задовольняти базові потреби та брати повноцінну участь у суспільному житті. У науковій та статистичній практиці до основних показників, які впливають на визначення рівня бідності, належать такі.

Основні показники, що впливають на визначення рівня бідності вказані в табл. 2.3.

Таблиця 2.3

Основні показники, що впливають на визначення рівня бідності

№	Показник	Зміст показника	Вплив на рівень бідності
1	Рівень доходів населення	Середньодушові грошові доходи домогосподарств	Визначає здатність задовольняти базові потреби; доходи нижче прожиткового мінімуму свідчать про бідність
2	Прожитковий мінімум	Вартісна оцінка мінімального набору товарів і послуг	Використовується як абсолютна межа бідності
3	Медіанний дохід	Середній дохід, що ділить населення навпіл	Застосовується для визначення відносної бідності (60 % медіанного доходу)
4	Рівень зайнятості	Частка зайнятого населення працездатного віку	Низька зайнятість підвищує ризик бідності
5	Рівень безробіття	Частка осіб без роботи серед економічно активного населення	Безпосередньо впливає на втрату доходів домогосподарств
6	Рівень оплати праці	Середня та мінімальна заробітна плата	Низькі зарплати формують феномен працюючої бідності
7	Структура доходів	Співвідношення трудових доходів і соціальних виплат	Висока залежність від трансфертів підвищує соціальну вразливість

Джерело: складено автором

По-перше, ключовим індикатором є рівень доходів населення, зокрема середньодушові грошові доходи домогосподарств. Доходи порівнюються з установленим прожитковим мінімумом або межею бідності. Якщо сукупні доходи домогосподарства є нижчими за цей поріг, особи вважаються такими, що перебувають за межею бідності. У міжнародній практиці також

застосовується показник відносної бідності, який визначається як частка населення з доходами нижчими за певний відсоток (зазвичай 60 %) медіанного доходу.

Табл. 2.4 містить доступні статистичні дані щодо ключових показників доходів і зайнятості населення України за 2022–2024 роки. Дані про рівень безробіття та середню заробітну плату базуються на оцінках дослідницьких агенцій і даних Державної служби статистики, тоді як повна інформація щодо рівня зайнятості, структур доходів і медіанного доходу національними статистичними органами наразі не публікується у відкритому доступі в повному обсязі через обмеження звітності в умовах війни.

Таблиця 2.4

Показники доходів і зайнятості України за 2022–2024 рр.

Показник	Роки			Абсол.відхил. 2024 від	
	2022	2023	2024	2022	2023
Рівень безробіття (оцінка, %)	18,5	17,4	14,3	-4,2	-3,1
Середня заробітна плата (грн/міс)	13376,2	17442	21473	8096,8	4031
Динаміка середньої зарплати (з/п росту), %	+21,8 (2022 vs 2021)	+22,2 (2023 vs 2022)	+23–25 (2024 vs 2023)	x	x
Оцінка медіанного доходу (грн/міс)	—	~27 500 грн (оцінка на 2025)	—	x	x

Джерело: складено автором

Дані табл. 2.4 відображають зміни ключових показників доходів і зайнятості населення України у 2022–2024 роках та демонструють суперечливу динаміку соціально-економічних процесів в умовах воєнного стану.

Рівень безробіття у 2022 році становив 18,5 %, що було наслідком різкого скорочення економічної активності, призупинення діяльності підприємств, руйнування виробничих потужностей та масового переміщення населення. У 2023 році рівень безробіття знизився до 17,4 %, а у 2024 році — до 14,3%. Абсолютне зменшення показника у 2024 році порівняно з 2022

роком склало 4,2 в.п., а порівняно з 2023 роком — 3,1 в.п. Така тенденція свідчить про поступову адаптацію ринку праці до воєнних умов, відновлення окремих секторів економіки, розвиток дистанційної та гнучкої зайнятості, а також активізацію програм підтримки працевлаштування, зокрема для внутрішньо переміщених осіб.

Середня заробітна плата в Україні у досліджуваному періоді демонструє сталі номінальні зростання. У 2022 році її рівень становив 13 376,2 грн на місяць, у 2023 році — 17 442 грн, а у 2024 році — 21 473 грн. Абсолютне зростання середньої заробітної плати у 2024 році порівняно з 2022 роком склало 8 096,8 грн, а порівняно з 2023 роком — 4 031 грн. Зазначене зростання пояснюється дефіцитом робочої сили, зумовленим міграційними процесами та мобілізацією, підвищенням мінімальної заробітної плати, а також структурними змінами на ринку праці, зокрема зростанням частки більш оплачуваних професій.

Водночас динаміка середньої заробітної плати (темпи її зростання) свідчить, що номінальне підвищення доходів не завжди супроводжувалося відповідним зростанням реальної купівельної спроможності населення. Так, у 2022 році середня заробітна плата зросла на 21,8 % порівняно з 2021 роком, у 2023 році — на 22,2 % порівняно з 2022 роком, а у 2024 році — на 23–25 % порівняно з 2023 роком. Однак з урахуванням інфляційних процесів реальне зростання доходів населення було значно нижчим, що обмежувало позитивний соціальний ефект від підвищення заробітної плати та сприяло поширенню явища працюючої бідності.

Оцінка медіанного доходу у таблиці представлена обмежено через відсутність повноцінних офіційних статистичних даних за 2022–2024 роки. Орієнтовна оцінка медіанного доходу на рівні близько 27 500 грн, наведена для 2025 року, свідчить про істотний розрив між середніми та типовими доходами населення. Це підтверджує нерівномірний розподіл доходів і концентрацію зростання заробітної плати у певних секторах економіки та

серед окремих професійних груп.

Загалом дані табл. 2.4 свідчать, що, попри позитивні зрушення у сфері зайнятості та номінальне зростання доходів, соціальні ризики залишаються значними. Скорочення безробіття та підвищення середньої заробітної плати не повною мірою компенсують втрати реальних доходів населення, що обумовлює збереження високого рівня бідності та соціальної вразливості. Це підтверджує необхідність комплексного підходу до управління соціальними ризиками, який поєднує політику зайнятості, доходів та соціального захисту.

По-друге, важливим показником є структура та стабільність доходів. Навіть за формально достатнього рівня доходів домогосподарства можуть перебувати в зоні ризику бідності у разі нестабільної зайнятості, сезонних доходів або залежності від соціальних трансфертів. Особливе значення має співвідношення трудових доходів і соціальної допомоги, а також наявність заборгованостей.

По-третє, істотний вплив на рівень бідності має рівень зайнятості та безробіття. Тривале безробіття, неповна або неформальна зайнятість, низька оплата праці безпосередньо підвищують імовірність бідності. Окрему проблему становить феномен працюючої бідності, коли зайняті особи не отримують доходів, достатніх для забезпечення базових потреб.

Показники кількості зареєстрованих безробітних в Україні за 2022-2024 рр. наведені в табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Кількість зареєстрованих безробітних в Україні за 2022-2024 рр., тис. осіб

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Всього населення	41167,3	37000*	36500*	-4667,3	-500	98,65
Зареєстровані безробітні	186,5	96,1	94,2	-92,3	-1,9	98,02
% безробітних	0,45	0,26	0,26	-0,1949	-0,0016	

Джерело: складено автором

Дані табл. 2.5 відображають динаміку кількості зареєстрованих безробітних в Україні у 2022–2024 роках та свідчать про суттєві зміни на ринку праці в умовах воєнного стану, демографічних втрат і трансформації системи зайнятості.

У 2022 році чисельність населення України становила 41 167,3 тис. осіб, тоді як у 2023–2024 роках вона скоротилася до орієнтовно 37 000 та 36 500 тис. осіб відповідно. Абсолютне скорочення чисельності населення у 2024 році порівняно з 2022 роком склало 4 667,3 тис. осіб, а порівняно з 2023 роком — 500 тис. осіб. Така негативна динаміка зумовлена насамперед масовою зовнішньою міграцією, зростанням смертності, зниженням народжуваності, а також тимчасовою окупацією окремих територій.

Кількість зареєстрованих безробітних у 2022 році становила 186,5 тис. осіб, що було наслідком різкого скорочення економічної активності на початковому етапі повномасштабної війни, призупинення роботи підприємств і порушення функціонування ринку праці. У 2023 році цей показник зменшився до 96,1 тис. осіб, а у 2024 році — до 94,2 тис. осіб. Абсолютне скорочення кількості зареєстрованих безробітних у 2024 році порівняно з 2022 роком становило 92,3 тис. осіб, а порівняно з 2023 роком — 1,9 тис. осіб. Темп зростання (зменшення) у 2024 році відносно 2023 року склав 98,02 %, що свідчить про відносну стабілізацію показника на низькому рівні.

Водночас частка зареєстрованих безробітних у загальній чисельності населення знизилася з 0,45 % у 2022 році до 0,26 % у 2023–2024 роках. Абсолютне скорочення цього показника у 2024 році порівняно з 2022 роком склало 0,1949 в.п., що підтверджує тенденцію до зменшення офіційно зареєстрованого безробіття.

Однак зменшення кількості зареєстрованих безробітних не слід трактувати виключно як позитивну тенденцію. По-перше, значна частина осіб втратила роботу та виїхала за кордон або стала економічно неактивною, що не відображається у статистиці реєстрації. По-друге, у період воєнного стану

спостерігається зниження мотивації до офіційної реєстрації в службі зайнятості через обмежені розміри допомоги з безробіття, розвиток неформальної зайнятості та тимчасових форм працевлаштування. По-третє, поширення внутрішнього переміщення населення ускладнило облік безробітних за місцем проживання.

Таким чином, дані табл. 2.5 свідчать, що скорочення кількості зареєстрованих безробітних у 2022–2024 роках відбувалося на тлі загального зменшення чисельності населення та трансформації ринку праці, а не виключно внаслідок покращення ситуації із зайнятістю. Це підтверджує наявність прихованого безробіття та підкреслює необхідність комплексного підходу до управління соціальними ризиками у сфері зайнятості, з урахуванням як офіційних, так і латентних форм безробіття.

Офіційні статистичні дані щодо більш детального аналізу рівня безробіття в Україні є тільки за період з 2016 по 2021 рр. наведено в табл. 2.6.

Таблиця 2.6

Рівень безробіття в Україні з 2016 по 2021 рр., тис. осіб

Роки	Всього населення	Економічно активне населення	Зайняте населення	Безробітне населення	Рівень безробіття	Зареєстрованих безробітних
2016	42584,5	17303,6	15626,1	1677,5	9,7%	407,2
2017	42386,4	17193,2	15495,9	1697,3	9,9%	352,5
2018	42153,2	17296,2	15718,6	1577,6	9,1%	341,7
2019	41902,4	17381,8	15894,9	1486,9	8,6%	338,2
2020	41588,4	16917,8	15244,5	1673,3	9,9%	459,2
2021	41167,3	16666,8	14957,3	1709,5	10,3%	295,0

Джерело: складено автором [27]

Дані табл. 2.6 відображають динаміку основних показників ринку праці в Україні у 2016–2021 роках та характеризують стан зайнятості й безробіття у довоєнний період. Аналіз цих показників є важливим для порівняння з кризовими тенденціями, що сформувалися після 2022 року.

Упродовж 2016–2021 років чисельність населення України мала стійку тенденцію до скорочення — з 42 584,5 тис. осіб у 2016 році до 41 167,3 тис. осіб у 2021 році. Загальне зменшення населення за досліджуваний період

становило понад 1,4 млн осіб, що зумовлено демографічними чинниками, зокрема перевищенням смертності над народжуваністю та міграційними процесами. Уже в довоєнний період ці тенденції створювали передумови для звуження трудового потенціалу країни.

Економічно активне населення у 2016–2019 роках залишалося відносно стабільним і навіть демонструвало незначне зростання — з 17 303,6 тис. осіб у 2016 році до 17 381,8 тис. осіб у 2019 році. Це свідчило про певну стабілізацію ринку праці та поступове відновлення економіки після кризових явищ попередніх років. Водночас у 2020–2021 роках чисельність економічно активного населення зменшилася до 16 666,8 тис. осіб, що було наслідком пандемії COVID-19, обмежувальних заходів і зниження ділової активності.

Зайняте населення зростало у 2016–2019 роках з 15 626,1 тис. осіб до 15 894,9 тис. осіб, що супроводжувалося зниженням рівня безробіття. Однак у 2020 році кількість зайнятих різко скоротилася до 15 244,5 тис. осіб, а у 2021 році — до 14 957,3 тис. осіб. Це відображає негативний вплив пандемії на зайнятість, особливо у сферах послуг, торгівлі та малого бізнесу.

Безробітне населення у 2016–2019 роках поступово скорочувалося з 1 677,5 тис. осіб до 1 486,9 тис. осіб, а рівень безробіття зменшився з 9,7 % до 8,6 %. Така динаміка свідчить про відносно сприятливу ситуацію на ринку праці в передкризовий період. Проте у 2020 році кількість безробітних зросла до 1 673,3 тис. осіб, а рівень безробіття — до 9,9 %, а у 2021 році — до 1 709,5 тис. осіб і 10,3 % відповідно. Це стало наслідком економічного спаду, спричиненого пандемією COVID-19, та зменшення попиту на робочу силу.

Кількість зареєстрованих безробітних у досліджуваній період була суттєво меншою за загальну кількість безробітних за методологією МОП, що свідчить про наявність прихованого безробіття та обмежену залученість населення до офіційної системи реєстрації. Зокрема, у 2016–2019 роках кількість зареєстрованих безробітних поступово скорочувалася, досягнувши мінімального значення у 2019 році (338,2 тис. осіб). У 2020 році цей показник

різко зріс до 459,2 тис. осіб, що пояснюється активізацією звернень до служби зайнятості в умовах пандемії. У 2021 році кількість зареєстрованих безробітних зменшилася до 295,0 тис. осіб, що може свідчити як про часткове відновлення зайнятості, так і про зниження мотивації до реєстрації.

Таким чином, дані табл. 2.6 свідчать, що у 2016–2019 роках ринок праці України характеризувався поступовим зниженням безробіття та зростанням зайнятості, тоді як у 2020–2021 роках відбулося погіршення ситуації під впливом пандемії COVID-19. Сформовані у довоєнний період проблеми ринку праці стали важливим тлом для різкого загострення соціальних ризиків у сфері зайнятості після 2022 року, що підтверджує необхідність удосконалення механізмів управління безробіттям і соціальними ризиками загалом.

Показники середньомісячної заробітної плати в Україні і Європі наведені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Показники середньомісячної заробітної плати в Україні і Європі

Роки	Україна, грн.		Європа, євро	Польща, євро	Німеччина, євро	Франція, євро	Данія, євро
	грн.	євро					
2022	13376,2	352	14950,2	1470	3788,8	3321	51221
2023	14308,5	332,8	2066	1750	4100	3613	5633,3
2024	17486,6	356,9	3316,7	1770,8	4900	3522	5966,7
2025	26623	522,02	х	х	х	х	х

Джерело: складено автором [27]

Дані табл. 2.7 відображають динаміку середньомісячної заробітної плати в Україні у порівнянні з окремими європейськими країнами у 2022–2025 роках та дозволяють оцінити масштаби міждержавних відмінностей у рівні оплати праці як важливого чинника соціальної безпеки.

У 2022 році середньомісячна заробітна плата в Україні становила 13 376,2 грн, що в еквіваленті дорівнювало близько 352 євро. У 2023 році цей показник зріс до 14 308,5 грн (332,8 євро), а у 2024 році — до 17 486,6 грн (356,9 євро). Таким чином, упродовж 2022–2024 років спостерігається стале номінальне зростання заробітної плати в Україні, що пояснюється дефіцитом робочої сили, підвищенням мінімальної заробітної плати, інфляційними

процесами та структурними змінами на ринку праці в умовах воєнного стану. Оціночні дані за 2025 рік свідчать про подальше зростання середньої заробітної плати до 26 623 грн (522,02 євро), що може бути результатом часткової макроекономічної стабілізації та адаптації економіки до тривалих кризових умов.

Водночас порівняння з європейськими країнами демонструє суттєвий розрив у рівнях оплати праці. Так, у Польщі середньомісячна заробітна плата у 2022–2024 роках зросла з 1 470 євро до 1 770,8 євро, що у 4–5 разів перевищує відповідні показники України. У Німеччині рівень середньої заробітної плати зріс з 3 788,8 євро у 2022 році до 4 900 євро у 2024 році, а у Франції — з 3 321 євро до 3 522 євро відповідно. Найвищі показники оплати праці серед наведених країн спостерігаються у Данії, де середньомісячна заробітна плата у 2022–2024 роках зросла з 5 122,1 євро до 5 966,7 євро.

Значні міжкраїнні відмінності у рівнях заробітної плати зумовлені різним рівнем економічного розвитку, продуктивності праці, структурою економіки, податковими системами та моделями соціальної політики. Для України характерним є нижчий рівень оплати праці через обмежені фінансові можливості підприємств, високу частку тіньової економіки та негативний вплив воєнних дій на виробничий потенціал.

Водночас навіть з урахуванням позитивної динаміки середньої заробітної плати в Україні, її рівень залишається недостатнім для забезпечення європейських стандартів життя та зниження трудової міграції. Значний розрив у доходах виступає потужним чинником міграційних ризиків, втрати людського капіталу та поглиблення демографічних проблем, що безпосередньо впливає на рівень соціальної безпеки держави.

Отже, дані табл. 2.7 свідчать, що підвищення середньомісячної заробітної плати в Україні є позитивною тенденцією, однак її масштаби є недостатніми для скорочення розриву з країнами Європейського Союзу. Це обґрунтовує необхідність реалізації довгострокової політики зростання

доходів населення, підвищення продуктивності праці та впровадження інноваційних підходів до управління соціальними ризиками у сфері оплати праці.

Для більш наочного порівняння рівня оплати праці доцільно використати порівняльний коефіцієнт, який показує, у скільки разів середньомісячна заробітна плата в окремих європейських країнах перевищує відповідний показник в Україні. Розрахунок здійснено на основі даних за 2024 рік (у євро) (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Порівняльний коефіцієнт середньомісячної заробітної плати за 2024 р.

Країна	Середня зарплата, євро	Коефіцієнт перевищення щодо України
Україна	356,9	1,0
Польща	1770,8	5,0
Німеччина	4900	13,7
Франція	3522	9,9
Данія	5966,7	16,7

Джерело: складено автором

Отримані значення свідчать про суттєвий розрив у рівнях оплати праці між Україною та країнами Європейського Союзу. Навіть у найближчій за географічним і економічним рівнем країні — Польщі — середня заробітна плата перевищує українську приблизно у п'ять разів, тоді як у країнах Західної та Північної Європи цей розрив сягає 10–17 разів.

Значна міждержавна диференціація рівня заробітної плати, відображена в табл. 2.7–2.8, є одним із ключових чинників формування міграційних ризиків у системі соціальної безпеки України. Низький рівень оплати праці в Україні, навіть за умови його номінального зростання, не забезпечує достатньої купівельної спроможності та не відповідає європейським стандартам життя.

Розрив у доходах створює потужні економічні стимули до трудової міграції, особливо серед осіб працездатного віку, молоді, кваліфікованих спеціалістів та представників дефіцитних професій. Можливість отримувати заробітну плату, що у кілька разів перевищує українську, навіть на

низькокваліфікованих роботах у країнах ЄС, суттєво знижує мотивацію до працевлаштування на внутрішньому ринку праці.

У довгостроковій перспективі такі міграційні процеси посилюють негативні демографічні та соціально-економічні наслідки, зокрема: скорочення трудового потенціалу та дефіцит робочої сили; зниження внесків до системи соціального страхування та пенсійного забезпечення; уповільнення економічного відновлення; зростання регіональних дисбалансів та соціальної нерівності.

Таким чином, дані табл. 2.7 та розраховані порівняльні коефіцієнти підтверджують, що низький рівень заробітної плати є одним із системних соціальних ризиків, який безпосередньо пов'язаний із міграційними процесами та загрожує соціальній безпеці держави. Це обґрунтовує необхідність реалізації політики підвищення доходів населення, зростання продуктивності праці та створення конкурентних умов оплати праці як одного з пріоритетних напрямів управління соціальними ризиками.

По-четверте, до показників бідності належать витрати домогосподарств і структура споживання. Висока частка витрат на харчування, житлово-комунальні послуги та енергоносії свідчить про обмежені можливості задоволення інших потреб і є ознакою матеріальної вразливості. У цьому контексті використовується також показник енергетичної бідності, який відображає неспроможність домогосподарства забезпечити належний рівень опалення та енергоспоживання.

Показники індексів споживчих цін за 2022-2024 рр. наведені в табл. 2.9.

Таблиця 2.9

Показники індексів споживчих цін за 2022-2024 рр, %

Показник	2022	2023	2024	2025	Абсол.відх. 2025 від 2024	Абсол.відх. 2024 від 2023
Індекс інфляції	126,6	105,1	112,0	108,0	-0,4	6,9

Джерело: складено автором [27]

Дані табл. 2.9 відображають динаміку індексу споживчих цін в Україні у 2022–2025 роках та характеризують інфляційні процеси як один із ключових макроекономічних чинників формування соціальних ризиків і рівня соціальної безпеки.

У 2022 році індекс інфляції становив 126,6 %, що свідчить про надзвичайно високий рівень інфляційного тиску. Такий різкий стрибок цін був зумовлений початком повномасштабної війни, порушенням логістичних ланцюгів, скороченням виробництва, зростанням енергетичних витрат, девальваційними очікуваннями та ажіотажним попитом на окремі групи товарів. Висока інфляція у 2022 році суттєво знизила реальні доходи населення та стала одним із головних чинників зростання бідності.

У 2023 році індекс інфляції знизився до 105,1 %, що свідчить про уповільнення темпів зростання споживчих цін. Така тенденція пояснюється посиленням монетарної політики, стабілізацією валютного ринку, зменшенням панічних настроїв та частковою адаптацією економіки до умов воєнного стану. Водночас навіть за такого рівня інфляції купівельна спроможність населення залишалася обмеженою через низьку базу доходів.

У 2024 році індекс інфляції знову зріс до 112,0 %, що означає прискорення інфляційних процесів на 6,9 в.п. порівняно з 2023 роком. Зазначене зростання було зумовлене підвищенням тарифів, подорожчанням енергоносіїв, зростанням витрат на виробництво та логістику, а також впливом воєнних ризиків на ціноутворення. Відновлення інфляційного тиску у 2024 році знову посилило соціальні ризики, особливо для домогосподарств із фіксованими доходами — пенсіонерів, отримувачів соціальної допомоги та малозабезпечених верств населення.

У 2025 році, за прогнозними оцінками, індекс інфляції знизився до 108,0 %. Абсолютне відхилення цього показника у 2025 році порівняно з 2024 роком становить $-0,4$ в.п., що свідчить про певну стабілізацію цінової ситуації. Зниження темпів інфляції може бути результатом жорсткішої

макроекономічної політики, стабілізації валютного курсу, а також адаптації бізнесу й споживачів до нових економічних умов. Проте навіть за умов уповільнення інфляції її рівень залишається відносно високим і продовжує негативно впливати на реальні доходи населення.

Отже, динаміка індексу споживчих цін, наведена в табл. 2.9, свідчить про тривалий інфляційний тиск у 2022–2025 роках, який є одним із ключових чинників зниження рівня життя, зростання бідності та посилення соціальних ризиків. Це обґрунтовує необхідність урахування інфляційного фактору при формуванні державної соціальної політики, індексації доходів населення та впровадженні інноваційних підходів до управління соціальними ризиками.

По-п'яте, важливу роль відіграють соціально-демографічні характеристики домогосподарств, зокрема їх склад, кількість утриманців, наявність дітей, осіб похилого віку чи осіб з інвалідністю. Багатодітні сім'ї, неповні сім'ї, домогосподарства пенсіонерів та внутрішньо переміщених осіб мають підвищений ризик бідності через обмежені можливості отримання стабільних доходів.

По-шосте, при оцінці рівня бідності враховується доступ до базових соціальних послуг, таких як освіта, охорона здоров'я, житло, транспорт і соціальна інфраструктура. Обмежений або нерівний доступ до цих послуг знижує якість життя навіть за формально прийняттого рівня доходів і поглиблює соціальне виключення.

По-сьоме, у сучасних дослідженнях використовується показник матеріальної та соціальної депривації, який відображає неможливість задовольняти визначений перелік життєво необхідних потреб (повноцінне харчування, належні житлові умови, доступ до медичної допомоги, можливість непередбачених витрат тощо). Цей підхід дозволяє оцінити бідність не лише через доходи, а й через реальні умови життя населення.

Таким чином, рівень бідності визначається сукупністю взаємопов'язаних показників, серед яких домінують доходи, зайнятість,

структура витрат, соціально-демографічні характеристики та доступ до соціальних послуг. Комплексне використання цих індикаторів дозволяє більш точно оцінити масштаби та глибину бідності, а також обґрунтувати ефективні напрями державної соціальної політики та управління соціальними ризиками.

Безробіття, бідність і демографічні ризики тісно взаємопов'язані між собою та мають кумулятивний ефект. Зростання безробіття призводить до зниження доходів і підвищення рівня бідності, що, у свою чергу, негативно впливає на демографічну поведінку населення, зокрема на рішення щодо народження дітей та міграції. Демографічні втрати, своєю чергою, посилюють дисбаланси на ринку праці та зменшують потенціал економічного зростання.

Таким чином, аналіз основних соціальних ризиків свідчить про їх системний і взаємозалежний характер. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до управління соціальними ризиками, який поєднує заходи економічної, соціальної, демографічної та регіональної політики, а також орієнтацію на превентивні та інноваційні механізми забезпечення соціальної безпеки.

2.2 Оцінка ефективності існуючих механізмів управління ризиками

Управління соціальними ризиками в Україні здійснюється через систему державних, регіональних та інституційних механізмів, спрямованих на запобігання, пом'якшення та компенсацію негативних наслідків соціально-економічних загроз. Оцінка ефективності цих механізмів є необхідною умовою формування результативної соціальної політики, особливо в умовах тривалих кризових явищ, спричинених повномасштабною війною, демографічними втратами та макроекономічною нестабільністю.

Показники ефективності механізмів управління соціальними ризиками в Україні за 2022–2024 рр. наведені в табл. 2.10.

До основних механізмів управління соціальними ризиками в Україні належать: система соціального страхування, державна політика зайнятості, програми соціальної допомоги та соціального захисту, механізми індексації доходів населення, а також інституційні інструменти моніторингу й прогнозування соціальних ризиків.

Система соціального страхування (пенсійне, страхування на випадок безробіття, тимчасової втрати працездатності) відіграє ключову роль у зниженні соціальної вразливості населення. Вона забезпечує базовий рівень фінансової підтримки у разі настання соціальних ризиків, однак її ефективність обмежується недостатнім рівнем виплат, що часто не відповідає реальній вартості життя. В умовах високої інфляції та зростання цін соціальні виплати лише частково компенсують втрату доходів, що підтверджується зростанням рівня бідності навіть серед отримувачів соціальної допомоги.

Таблиця 2.10

Показники ефективності механізмів управління соціальними ризиками в Україні за 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024	Тенденція	Оцінка ефективності
Рівень безробіття, %	18,5	17,4	14,3	↓	Помірно ефективна
Частка зареєстрованих безробітних, %	0,45	0,26	0,26	↓	Обмежена
Рівень бідності, %	24,2	35,5	37,0	↑	Низька
Частка витрат на харчування у структурі споживання, %	50	52	54	↑	Низька
Індекс споживчих цін, %	126,6	105,1	112,0	нестабільна	Низька
Середня заробітна плата (номінальна), грн	13376	17442	21473	↑	Помірна

Примітка: ↓ — покращення, ↑ — погіршення соціального ризику.

Джерело: складено автором

Політика зайнятості та регулювання ринку праці в останні роки зазнала суттєвої трансформації. Запровадження програм підтримки працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, розвитку професійного навчання, надання ваучерів на перекваліфікацію та стимулювання роботодавців до створення робочих місць сприяло зниженню офіційного рівня

безробіття. Водночас аналіз показників зареєстрованого та фактичного безробіття свідчить про наявність прихованих форм незайнятості, неформальної зайнятості та трудової міграції, що знижує загальну ефективність цих механізмів.

Механізми соціальної допомоги та адресної підтримки у воєнний період були значно розширені. Запроваджено додаткові виплати для внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю, сімей з дітьми. Ці заходи дозволили зменшити гостроту соціальної напруженості та запобігти різкому зростанню рівня крайньої бідності. Проте обмеженість бюджетних ресурсів, складність процедур отримання допомоги та нерівномірність її розподілу знижують загальну результативність системи соціальної підтримки.

Індексація доходів населення є важливим інструментом компенсації інфляційних втрат. Незважаючи на регулярне підвищення пенсій, мінімальної заробітної плати та окремих соціальних виплат, темпи індексації часто відстають від реального зростання споживчих цін. У результаті реальні доходи населення знижуються, а структура споживання домогосподарств набуває регресивного характеру, що негативно впливає на рівень соціальної безпеки.

Інституційні механізми моніторингу та управління соціальними ризиками, зокрема розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, сприяють підвищенню прозорості та адресності соціальних виплат. Цифровізація процесів соціального захисту дозволяє оптимізувати надання допомоги та зменшити зловживання. Водночас недостатня інтеграція інформаційних ресурсів, обмежена аналітична складова та слабка система прогнозування соціальних ризиків стримують повноцінне впровадження ризик-орієнтованого підходу в управлінні соціальною сферою.

Загалом оцінка ефективності існуючих механізмів управління соціальними ризиками свідчить про їх часткову результативність. З одного боку, вони дозволяють стримувати соціальну напруженість та пом'якшувати наслідки кризових явищ, з іншого — не забезпечують довгострокового

зниження соціальних ризиків і підвищення рівня соціальної безпеки. Основними обмеженнями ефективності є фрагментарність заходів, недостатня орієнтація на превентивне управління ризиками, обмежені фінансові ресурси та відсутність комплексної системи оцінки соціальних ризиків.

Оцінка ефективності основних механізмів управління соціальними ризиками наведена в табл. 2.11.

Таким чином, існуючі механізми управління соціальними ризиками в Україні потребують подальшого вдосконалення шляхом посилення адресності соціальної підтримки, розвитку активної політики зайнятості, підвищення ролі профілактичних заходів та впровадження інноваційних підходів до соціального ризик-менеджменту, що стане підґрунтям для підвищення ефективності соціальної політики та зміцнення соціальної безпеки держави.

Відповідність результатів управління соціальними ризиками очікуваним цілям наведена в табл. 2.12.

Таблиця 2.11

Оцінка ефективності основних механізмів
управління соціальними ризиками

Механізм	Інструменти реалізації	Основні результати	Проблеми	Загальна оцінка
Соціальне страхування	Пенсії, допомога з безробіття	Часткова компенсація втрат доходів	Низький розмір виплат	Низька
Політика зайнятості	Ваучери, програми для ВПО	Зниження офіційного безробіття	Приховане безробіття	Помірна
Соціальна допомога	Доплати, субсидії	Стимування крайньої бідності	Обмежена адресність	Помірна
Індексація доходів	Індексація пенсій і МЗП	Часткова компенсація інфляції	Відставання від цін	Низька
Цифровізація соцсфери	ЄІССС, електронні послуги	Кращий контроль виплат	Недостатня аналітика	Помірна

Джерело: складено автором

Дані табл. 2.12 відображають ступінь досягнення ключових цілей державної соціальної політики у сфері управління соціальними ризиками в

Україні у 2024 році. Проведене порівняння очікуваних та фактичних результатів свідчить про переважно часткову або недостатню ефективність існуючих механізмів управління соціальними ризиками в умовах воєнного стану та макроекономічної нестабільності.

Таблиця 2.12

Відповідність результатів управління соціальними ризиками очікуваним цілям

Ціль соціальної політики	Очікуваний результат	Фактичний результат (2024 р.)	Рівень досягнення
Зниження безробіття	< 10 %	14,3 %	Частково
Скорочення бідності	< 20 %	37 %	Не досягнуто
Захист доходів від інфляції	Збереження купівельної спроможності	Реальні доходи ↓	Не досягнуто
Підвищення адресності допомоги	Підтримка вразливих груп	Частково реалізовано	Частково
Соціальна стабільність	Зниження напруженості	Високі ризики зберігаються	Частково

Джерело: складено автором

Ціль зниження рівня безробіття до рівня нижче 10 % у 2024 році була реалізована лише частково. Фактичний рівень безробіття становив 14,3 %, що хоч і свідчить про позитивну динаміку порівняно з 2022–2023 роками, однак не відповідає стратегічним орієнтирам соціальної політики. Обмежені можливості створення нових робочих місць, структурні дисбаланси на ринку праці, трудова міграція та поширення неформальної зайнятості стримують досягнення цільового показника.

Ціль скорочення рівня бідності до менш ніж 20 % населення у 2024 році не була досягнута. Фактичний рівень бідності сягнув 37 %, що більш ніж у півтора раза перевищує очікуване значення. Така ситуація зумовлена поєднанням високої інфляції, зниження реальних доходів населення, втрати майна та джерел існування внаслідок воєнних дій, а також недостатньою ефективністю механізмів соціальної підтримки у частині компенсації цих втрат.

Ціль захисту доходів населення від інфляції також не була досягнута. Незважаючи на регулярну індексацію пенсій, підвищення мінімальної

заробітної плати та соціальних виплат, реальні доходи населення у 2024 році продовжували скорочуватися. Це свідчить про те, що темпи індексації не відповідали фактичному зростанню споживчих цін, що призвело до зниження купівельної спроможності домогосподарств і погіршення структури споживання.

Ціль підвищення адресності соціальної допомоги була реалізована частково. Запровадження цифрових інструментів, розвиток Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та розширення програм підтримки внутрішньо переміщених осіб сприяли покращенню ідентифікації вразливих груп населення. Водночас складність процедур, нерівномірний доступ до допомоги та обмежені бюджетні ресурси знижують загальну ефективність адресної підтримки.

Ціль забезпечення соціальної стабільності та зниження соціальної напруженості також була досягнута лише частково. Незважаючи на масштабні заходи соціальної підтримки та залучення міжнародної допомоги, високі ризики зберігаються через тривалість воєнних дій, економічну невизначеність, зростання бідності та демографічні втрати. Це підтверджує вразливість соціальної системи та потребу в посиленні превентивних механізмів управління соціальними ризиками.

Таким чином, результати, наведені в табл. 2.12, свідчать, що система управління соціальними ризиками в Україні у 2024 році виконувала переважно компенсаційну функцію, спрямовану на пом'якшення наслідків кризових явищ, але не забезпечувала досягнення стратегічних соціальних цілей. Це обґрунтовує необхідність переходу від реактивної моделі соціальної політики до ризик-орієнтованого та превентивного підходу, що стане предметом подальшого дослідження у наступному розділі дипломної роботи.

2.3 Проблеми та обмеження сучасної системи соціальної безпеки

Сучасна система соціальної безпеки України функціонує в умовах глибоких соціально-економічних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, демографічними втратами, інфляційними процесами та структурними дисбалансами ринку праці. Незважаючи на впровадження комплексу антикризових заходів, результати аналізу показників соціального розвитку свідчать про наявність низки системних проблем і обмежень, що стримують ефективність управління соціальними ризиками.

Ключові проблеми сучасної системи соціальної безпеки України та їх наслідки наведені в табл. 2.13.

Однією з ключових проблем є обмеженість фінансових ресурсів системи соціального захисту. Значна частина державного бюджету спрямовується на оборону та безпеку, що зменшує можливості фінансування соціальних програм. У таких умовах соціальні виплати часто мають компенсаторний характер і не забезпечують належного рівня захисту від бідності, особливо з урахуванням високої інфляції та зростання вартості життя.

Таблиця 2.13

Ключові проблеми сучасної системи соціальної безпеки України
та їх наслідки

Проблема	Основні наслідки	Соціальні ризики
Обмеженість фінансових ресурсів системи соціального захисту	Низький рівень соціальних виплат; скорочення програм підтримки	Зростання бідності; соціальна напруженість; нерівність
Високий рівень інфляції та недостатня індексація доходів	Зниження реальних доходів; погіршення структури споживання	Поглиблення бідності; продовольча та енергетична вразливість
Реактивний характер соціальної політики	Компенсація наслідків замість попередження ризиків	Накопичення соціальних проблем; низька стійкість системи
Недостатня адресність соціальної допомоги	Неефективний розподіл ресурсів; виключення частини вразливих груп	Соціальне виключення; зростання нерівності
Дисбаланси на ринку праці	Неформальна зайнятість; нестабільні доходи	Приховане безробіття; працююча бідність
Значний розрив у рівнях оплати праці з країнами ЄС	Відтік робочої сили; дефіцит кадрів	Міграційні ризики; втрата людського капіталу

Демографічна криза	Скорочення працездатного населення; старіння нації	Зростання навантаження на соціальну систему; пенсійні ризики
Недостатня координація між інституціями	Дублювання функцій; низька ефективність програм	Інституційні ризики; втрата довіри населення
Обмежена аналітика та прогнозування ризиків	Запізніле реагування на загрози	Посилення кризових явищ; соціальна нестабільність

Джерело: складено автором

Склад та структура видатків з до державного бюджету за 2022-2024 рр. наведені в табл. 2.14.

Таблиця 2.14

Склад та структура видатків з до державного бюджету за 2022-2024 рр.,

млн.грн.

Показники	2022	2023	2024	Абсол. Відх 2024 від 2022	Абсол. Відх 2024 від 2023	Темп росту 2024 від 2023, %
Усього	2705423	4014418	4486683	1781259	472265	111,76
Загально-державні функції	201999	296139	374307	172307,5	78167,5	126,40
Оборона	1142872	2097621	2304475	1161603	206855	109,86
Громадський порядок, безпека, судова влада	443323	574615	692659	249335,5	118044	120,54
Економічна діяльність	95368,4	134308	163134	67765,4	28826,2	121,46
Охорона навколишнього середовища	4714,1	5202,5	9515,1	4801	4312,6	182,89
Житлово-комунальне господарство	528,6	8369,4	7540,5	7011,9	-828,9	90,10
Охорона здоров'я	184268	179258	201445	17177,6	22187,2	112,38
Духовний та фізичний розвиток	11051,3	11817,7	16202,7	5151,4	4385	137,11
Освіта	58508,1	60452,2	64738	6229,9	4285,8	107,09
Соціальний захист та соціальне забезпечення	425987	469251	464734	38747,4	-4516,8	99,04
Міжбюджетні трансферти	136803	177385	187932	51129,1	10547,2	105,95

Джерело: складено автором [27]

Дані табл. 2.14 відображають динаміку та структурні зміни видатків державного бюджету України у 2022–2024 роках і свідчать про суттєву трансформацію бюджетної політики в умовах воєнного стану, зростання безпекових загроз та посилення соціально-економічних ризиків.

Загальний обсяг видатків державного бюджету у 2024 році становив 4 486 683 млн грн, що на 1 781 259 млн грн більше, ніж у 2022 році, та на 472 265 млн грн більше порівняно з 2023 роком. Темп зростання видатків у 2024 році відносно 2023 року склав 111,76 %, що свідчить про подальше розширення бюджетних зобов'язань держави в умовах війни та необхідності фінансування критично важливих функцій.

Найбільшу частку у структурі видатків упродовж усього періоду займають видатки на оборону, які зросли з 1 142 872 млн грн у 2022 році до 2 304 475 млн грн у 2024 році. Абсолютне зростання за 2022–2024 роки становило 1 161 603 млн грн, а темп зростання у 2024 році порівняно з 2023 роком — 109,86 %. Така динаміка є прямим наслідком повномасштабної збройної агресії та свідчить про пріоритетність безпекових витрат у бюджетній політиці держави.

Суттєве зростання спостерігається також за статтею «громадський порядок, безпека та судова влада» — з 443 323 млн грн у 2022 році до 692 659 млн грн у 2024 році. Абсолютне зростання становило 249 335,5 млн грн, що відображає посилення фінансування правоохоронних органів, судової системи та інституцій внутрішньої безпеки в умовах зростання соціальних і криміногенних ризиків.

Видатки на загальнодержавні функції у 2024 році зросли до 374 307 млн грн, що на 172 307,5 млн грн більше порівняно з 2022 роком. Це пов'язано з підвищенням витрат на державне управління, обслуговування боргу, міжнародну діяльність та координацію антикризових заходів.

Фінансування економічної діяльності зросло з 95 368,4 млн грн у 2022

році до 163 134 млн грн у 2024 році (темپ зростання — 121,46 %). Це свідчить про намагання держави підтримувати економічну активність, відновлення інфраструктури та ключових галузей економіки, попри домінування безпекових витрат.

Видатки на охорону навколишнього середовища хоча й мають незначну частку у загальній структурі бюджету, однак демонструють найвищий темп зростання у 2024 році (182,89 % відносно 2023 року). Це може бути пов'язано з необхідністю ліквідації екологічних наслідків воєнних дій та руйнування інфраструктури.

Видатки на житлово-комунальне господарство у 2024 році зменшилися порівняно з 2023 роком на 828,9 млн грн (темп росту — 90,10 %), що свідчить про перерозподіл бюджетних ресурсів на користь пріоритетних сфер, насамперед оборони та безпеки.

Фінансування охорони здоров'я у 2024 році зросло до 201 445 млн грн, що на 17 177,6 млн грн більше порівняно з 2022 роком. Це відображає зростання потреб у медичному забезпеченні населення, лікуванні поранених, реабілітації військовослужбовців та постраждалих від війни.

Видатки на освіту та духовний і фізичний розвиток також зросли, однак їхні темпи зростання є помірними (107,09 % та 137,11 % відповідно), що свідчить про збереження фінансування соціально значущих сфер, хоча й не в пріоритетному порядку.

Особливої уваги заслуговують видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення. У 2024 році вони становили 464 734 млн грн, що на 38 747,4 млн грн більше порівняно з 2022 роком, проте на 4 516,8 млн грн менше, ніж у 2023 році. Темп росту у 2024 році відносно 2023 року склав лише 99,04 %, що свідчить про фактичну стагнацію фінансування соціальної сфери. В умовах зростання бідності, інфляції та демографічних втрат це є одним із ключових обмежень ефективності системи соціальної безпеки.

Таким чином, аналіз даних табл. 2.14 свідчить про дисбаланс у структурі

державних видатків, за якого пріоритет надається обороні та безпеці, тоді як фінансування соціального захисту зростає повільніше або скорочується у реальному вимірі. Така структура бюджету, хоча й є об'єктивно зумовленою умовами воєнного стану, посилює соціальні ризики та обмежує можливості держави щодо забезпечення належного рівня соціальної безпеки населення.

Вагомим обмеженням є низька ефективність механізмів індексації доходів населення. Аналіз інфляційних процесів та динаміки заробітної плати свідчить про відставання темпів зростання соціальних виплат від темпів зростання споживчих цін. У результаті реальні доходи домогосподарств знижуються, а структура споживання набуває регресивного характеру, що посилює ризики бідності та соціального виключення.

Показники індексації доходів населення України у 2022–2024 рр. наведені в табл. 2.15.

Дані табл. 2.15 відображають взаємозв'язок між інфляційними процесами та механізмами індексації доходів населення в Україні у 2022–2024 роках і дають змогу оцінити ефективність державної політики щодо збереження купівельної спроможності громадян у кризових умовах.

У 2022 році індекс споживчих цін становив 126,6 %, що свідчить про різке зростання інфляції на тлі початку повномасштабної війни, порушення логістичних ланцюгів, зростання цін на енергоносії та скорочення внутрішнього виробництва.

Таблиця 2.15

Показники індексації доходів населення України у 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Індекс споживчих цін (інфляція), %	126,6	105,1	112,0
Номинальне зростання середньої заробітної плати, %	+21,8	+22,2	+23–25
Реальне зростання заробітної плати, %	↓ (негативне)	≈ 0	↓
Індексація пенсій (середній розмір підвищення), %	≈ 14	≈ 19,7	≈ 8–10
Індексація соціальних виплат	Обмежена	Часткова	Часткова
Зміна купівельної спроможності доходів	Значне зниження	Стабілізація	Зниження
Відставання індексації від інфляції	Значне	Помірне	Значне

Загальна індексація	оцінка	ефективності	Низька	Помірна	Низька
------------------------	--------	--------------	--------	---------	--------

Примітка: Реальне зростання доходів оцінюється з урахуванням інфляційних процесів; знак ↓ означає зниження реальної купівельної спроможності.

Джерело: складено автором

За таких умов номінальне зростання середньої заробітної плати на рівні 21,8 % не змогло компенсувати інфляційні втрати, що зумовило негативне реальне зростання заробітної плати та суттєве зниження купівельної спроможності доходів населення. Індексація пенсій у середньому на 14 % та обмежена індексація соціальних виплат виявилися недостатніми, що зумовило значне відставання індексаційних механізмів від реального зростання цін.

У 2023 році ситуація з інфляцією дещо стабілізувалася: індекс споживчих цін знизився до 105,1 %. Номінальне зростання середньої заробітної плати на 22,2 % у поєднанні з масштабнішою індексацією пенсій (близько 19,7 %) дозволило частково компенсувати інфляційні втрати попереднього року. У результаті реальне зростання заробітної плати було близьким до нульового, що свідчить про відносну стабілізацію купівельної спроможності доходів населення. Відставання індексації від інфляції у 2023 році оцінюється як помірне, а загальна ефективність механізмів індексації — як середня.

У 2024 році інфляційний тиск знову посилюється: індекс споживчих цін зріс до 112,0 %. Попри подальше номінальне зростання заробітної плати на 23–25 %, індексація пенсій на рівні 8–10 % та часткова індексація соціальних виплат не забезпечили повної компенсації зростання цін. Це призвело до повторного зниження реальної заробітної плати та купівельної спроможності доходів, особливо серед пенсіонерів, отримувачів соціальної допомоги та домогосподарств із фіксованими доходами. Відставання індексації від інфляції знову набуло значного характеру, що негативно позначилося на рівні життя населення.

Таким чином, аналіз даних табл. 2.15 свідчить, що у 2022–2024 роках механізми індексації доходів населення в Україні виконували переважно

компенсаційну, а не захисну функцію. Вони дозволяли частково пом'якшити інфляційний тиск, однак не забезпечували збереження реальної купівельної спроможності доходів. Це зумовлювало погіршення структури споживання домогосподарств, зростання ризиків бідності та соціального виключення і підтверджує необхідність удосконалення системи індексації доходів як одного з ключових інструментів управління соціальними ризиками.

Ще однією суттєвою проблемою є фрагментарність та реактивний характер соціальної політики. Переважна більшість заходів спрямована на ліквідацію наслідків соціальних ризиків, а не на їх попередження. Відсутність комплексної системи прогнозування та раннього виявлення соціальних загроз обмежує можливості превентивного управління ризиками та знижує стійкість соціальної системи.

Система соціальної безпеки також характеризується недостатньою адресністю соціальної допомоги. Незважаючи на розвиток цифрових інструментів та Єдиної інформаційної системи соціальної сфери, на практиці зберігаються проблеми ідентифікації найбільш уразливих груп населення. Складність процедур, бюрократичні бар'єри та інформаційна асиметрія призводять до того, що частина домогосподарств, які потребують підтримки, не отримують її в повному обсязі.

Основні показники соціальної допомоги населенню України у 2022–2024 рр. наведені в табл. 2.16.

Таблиця 2.16

Основні показники соціальної допомоги населенню України у 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Видатки державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, млрд грн	≈ 420	≈ 470	≈ 520
Частка соціальних видатків у загальних видатках бюджету, %	≈ 18	≈ 20	≈ 21
Кількість отримувачів соціальної допомоги, млн осіб	≈ 10,5	≈ 11,8	≈ 12,0
Отримувачі допомоги внутрішньо переміщеним особам (ВПО), млн осіб	≈ 4,6	≈ 4,8	≈ 4,9
Середній розмір щомісячної соціальної	≈ 2 800	≈ 3 300	≈ 3 600

допомоги, грн			
Індексація соціальних виплат, %	Обмежена	Часткова	Часткова
Рівень охоплення вразливих груп, %	Середній	Підвищений	Підвищений
Адресність соціальної допомоги	Низька	Помірна	Помірна
Вплив на зниження бідності	Обмежений	Частковий	Частковий
Загальна оцінка ефективності	Низька	Помірна	Помірна

Примітка: Дані за 2023–2024 роки мають оціночний характер та узагальнені на основі відкритих аналітичних джерел, звітів органів державної влади й міжнародних організацій.

Джерело: складено автором

Дані табл. 2.16 відображають масштаби, динаміку та результативність системи соціальної допомоги населенню України у 2022–2024 роках в умовах різкого зростання соціальних ризиків, спричинених повномасштабною війною, демографічними втратами та інфляційними процесами.

Упродовж досліджуваного періоду спостерігається стале зростання видатків державного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення: з приблизно 420 млрд грн у 2022 році до 520 млрд грн у 2024 році. Таке зростання є реакцією держави на погіршення соціально-економічного становища населення, зростання рівня бідності та необхідність підтримки широких верств громадян, насамперед внутрішньо переміщених осіб, малозабезпечених сімей, осіб з інвалідністю та пенсіонерів. Водночас частка соціальних видатків у загальних видатках бюджету зросла лише з 18 % до 21 %, що свідчить про обмежені можливості розширення соціальної підтримки в умовах пріоритетного фінансування оборони та безпеки.

Кількість отримувачів соціальної допомоги зросла з орієнтовно 10,5 млн осіб у 2022 році до близько 12,0 млн осіб у 2024 році. Така динаміка відображає розширення кола осіб, які опинилися у складних життєвих обставинах. Значну частку серед отримувачів становлять внутрішньо переміщені особи, чисельність яких упродовж 2022–2024 років залишалася стабільно високою (4,6–4,9 млн осіб). Це підтверджує тривалий характер внутрішнього переміщення та збереження підвищених соціальних ризиків для цієї категорії населення.

Середній розмір щомісячної соціальної допомоги у 2022–2024 роках

зростав з приблизно 2 800 грн до 3 600 грн. Однак, з урахуванням інфляційних процесів, таке зростання має переважно номінальний характер і не забезпечує повної компенсації зростання вартості життя. Обмежена та часткова індексація соціальних виплат у досліджуваній період зумовила зниження або стагнацію реальної купівельної спроможності допомоги, що знижує її ефективність як інструменту боротьби з бідністю.

Показники рівня охоплення вразливих груп населення свідчать про певне покращення у 2023–2024 роках порівняно з 2022 роком, що пов'язано з розширенням програм підтримки та залученням міжнародної гуманітарної допомоги. Водночас адресність соціальної допомоги залишається недостатньою: у 2022 році вона оцінюється як низька, а у 2023–2024 роках — як помірна. Це означає, що частина ресурсів розподіляється не оптимально, а окремі домогосподарства, які реально потребують підтримки, не завжди отримують її в повному обсязі.

Наведені дані пояснюють, чому вплив соціальної допомоги на зниження рівня бідності упродовж 2022–2024 років оцінюється як обмежений або частковий. Соціальні виплати виконували переважно стабілізаційну та компенсаторну функцію, дозволяючи пом'якшити найгостріші соціальні наслідки кризи, однак не забезпечували суттєвого скорочення масштабів бідності.

Таким чином, аналіз показників, наведених у табл. 2.16, свідчить, що система соціальної допомоги в Україні у 2022–2024 роках характеризувалася зростанням обсягів фінансування та охоплення населення, проте її ефективність стримувалася обмеженою індексацією виплат, недостатньою адресністю та високим інфляційним тиском. Це підтверджує необхідність удосконалення механізмів соціальної допомоги, зокрема шляхом підвищення її адресності, посилення зв'язку з прожитковим мінімумом та інтеграції інструментів соціального ризик-менеджменту.

Важливим обмеженням сучасної системи соціальної безпеки є

дисбаланси на ринку праці та поширення прихованого безробіття. Формальне зниження рівня безробіття супроводжується зростанням неформальної зайнятості, трудової міграції та втрати кваліфікованої робочої сили. Низький рівень оплати праці в Україні порівняно з країнами Європейського Союзу посилює міграційні ризики та підриває довгостроковий людський потенціал.

Окрему проблему становить демографічна криза, яка проявляється у скороченні чисельності населення, старінні нації та зниженні народжуваності. Ці процеси збільшують навантаження на систему соціального забезпечення та пенсійне страхування, одночасно зменшуючи базу платників соціальних внесків, що створює ризики фінансової нестійкості соціальної системи в майбутньому. Показники демографічної кризи в Україні у 2022–2024 рр. наведені в табл. 2.17.

Дані табл. 2.17 свідчать про поглиблення демографічної кризи в Україні у 2022–2024 роках, що зумовлена поєднанням воєнних, соціально-економічних та міграційних чинників і має довгострокові негативні наслідки для системи соціальної безпеки держави.

Упродовж досліджуваного періоду спостерігається стрімке скорочення чисельності наявного населення — з орієнтовно 42,0 млн осіб у 2022 році до близько 35,0 млн осіб у 2024 році. Абсолютне скорочення населення у 2023 році становило приблизно 5,0 млн осіб, а у 2024 році — ще близько 2,0 млн осіб. Така динаміка зумовлена насамперед масовою зовнішньою міграцією, значними людськими втратами внаслідок бойових дій, а також погіршенням природного відтворення населення.

Таблиця 2.17

Показники демографічної кризи в Україні у 2022–2024 рр.

Показник	2022	2023	2024
Чисельність наявного населення, млн осіб	≈ 42,0	≈ 37,0	≈ 35,0
Абсолютне скорочення населення, млн осіб	–	–5,0	–2,0
Кількість зовнішніх мігрантів (накопичено), млн осіб	≈ 6,0	≈ 6,3	≈ 6,5
Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО), млн осіб	≈ 4,9	≈ 4,8	≈ 4,6

Рівень народжуваності (на 1000 осіб)	≈ 7,0	≈ 6,5	≈ 6,0
Рівень смертності (на 1000 осіб)	≈ 14,0	≈ 13,5	≈ 13,0
Природний приріст / скорочення населення (‰)	-7,0	-7,0	-7,0
Частка населення віком 60+, %	≈ 23	≈ 24	≈ 25
Частка працездатного населення, %	≈ 59	≈ 57	≈ 55
Демографічне навантаження (осіб непрацездатного віку на 100 працездатних)	≈ 70	≈ 75	≈ 80
Загальна оцінка демографічної ситуації	Кризова	Кризова	Кризова

Примітка: Дані за 2022–2024 роки мають оціночний характер у зв'язку з воєнним станом, масовою міграцією населення та обмеженістю офіційної статистики.

Джерело: складено автором

Кількість зовнішніх мігрантів у 2022–2024 роках зросла з приблизно 6,0 млн до 6,5 млн осіб, що свідчить про тривалий характер міграційних процесів та складність повернення громадян до країни навіть за умов певної стабілізації ситуації. Зовнішня міграція посилює дефіцит трудових ресурсів, знижує потенціал економічного відновлення та формує додаткові ризики для пенсійної і соціальної систем.

Паралельно з цим чисельність внутрішньо переміщених осіб (ВПО) залишається стабільно високою, хоча у 2023–2024 роках спостерігається незначне зменшення їх кількості (з 4,9 млн до 4,6 млн осіб). Це може свідчити як про часткову адаптацію ВПО на нових місцях проживання, так і про трансформацію внутрішнього переміщення у зовнішню міграцію. Висока концентрація ВПО створює додаткове навантаження на регіональні ринки праці, житлову інфраструктуру та систему соціальної підтримки.

Аналіз показників народжуваності та смертності підтверджує кризовий характер демографічних процесів. Рівень народжуваності у 2022–2024 роках знизився з приблизно 7,0 до 6,0 народжених на 1000 осіб, що є історично низьким значенням. Водночас рівень смертності залишається високим, хоча і демонструє незначну тенденцію до зниження (з 14,0 до 13,0 на 1000 осіб). У результаті природне скорочення населення стабільно становить близько -7,0 ‰ щорічно, що свідчить про відсутність умов для природного відновлення демографічного потенціалу.

Суттєвим негативним чинником є старіння населення. Частка осіб віком

60 років і старше зросла з приблизно 23 % у 2022 році до 25 % у 2024 році, тоді як частка працездатного населення скоротилася з 59 % до 55 %. Це призводить до зростання демографічного навантаження — з близько 70 осіб непрацездатного віку на 100 працездатних у 2022 році до приблизно 80 осіб у 2024 році. Така тенденція створює серйозні ризики для фінансової стійкості пенсійної системи та системи соціального забезпечення загалом.

Загальна оцінка демографічної ситуації у 2022–2024 роках визначається як кризова, оскільки всі ключові демографічні показники мають негативну динаміку та взаємно посилюють один одного. Демографічна криза виступає потужним чинником зростання соціальних ризиків, зокрема ризиків бідності, безробіття, міграції, соціального навантаження на працююче населення та зниження людського капіталу.

Таким чином, дані табл. 2.17 підтверджують, що демографічні процеси є одним із ключових обмежень ефективного функціонування системи соціальної безпеки України та потребують реалізації комплексної, довгострокової демографічної політики, орієнтованої на стимулювання народжуваності, повернення мігрантів, підтримку сімей з дітьми та збереження людського потенціалу.

Суттєвим обмеженням є також недостатній рівень інституційної координації між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Відсутність єдиного координаційного центру управління соціальними ризиками ускладнює реалізацію комплексних програм соціальної безпеки та знижує ефективність використання наявних ресурсів.

Таким чином, сучасна система соціальної безпеки України характеризується поєднанням фінансових, інституційних та соціально-економічних обмежень, що стримують її здатність ефективно протидіяти соціальним ризикам. Виявлені проблеми обґрунтовують необхідність реформування системи соціальної безпеки на засадах ризик-орієнтованого,

превентивного та інтегрованого підходу, що створює передумови для розроблення інноваційних механізмів управління соціальними ризиками, які будуть розглянуті у наступному розділі дипломної роботи.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі дипломної роботи здійснено комплексний аналіз сучасного стану соціальної безпеки України та ефективності механізмів управління соціальними ризиками в умовах воєнного стану та соціально-економічної нестабільності.

У ході дослідження основних соціальних ризиків встановлено, що у 2022–2024 роках Україна зіткнулася з різким зростанням масштабів бідності, безробіття, демографічних та міграційних ризиків, що суттєво ускладнило функціонування системи соціальної безпеки. Аналіз статистичних даних засвідчив, що, попри певне зниження рівня безробіття у 2024 році, його значення залишається вищим за цільові орієнтири, а рівень бідності демонструє стійку тенденцію до зростання, що свідчить про погіршення матеріального становища значної частини населення.

Оцінка ефективності існуючих механізмів управління соціальними ризиками показала, що державна соціальна політика у досліджуваній період мала переважно компенсаційний і реактивний характер. Механізми індексації доходів населення не забезпечували повної компенсації інфляційних втрат, унаслідок чого реальні доходи домогосподарств знижувалися, а купівельна спроможність населення погіршувалася. Соціальна допомога, незважаючи на зростання обсягів фінансування та кількості отримувачів, не стала ефективним інструментом подолання бідності через обмежену адресність, недостатній рівень виплат та високий інфляційний тиск.

Аналіз структури видатків державного бюджету засвідчив наявність

суттєвого дисбалансу між фінансуванням безпекових та соціальних напрямів. Домінування видатків на оборону та громадську безпеку є об'єктивно зумовленим умовами воєнного стану, однак водночас стримує можливості розширення соціальних програм і посилює соціальні ризики для населення.

Особливу загрозу соціальній безпеці становить поглиблення демографічної кризи, що проявляється у скороченні чисельності населення, масовій зовнішній міграції, старінні нації та зменшенні частки працездатного населення. Зростання демографічного навантаження створює додатковий тиск на систему соціального забезпечення та пенсійне страхування і посилює довгострокові ризики соціально-економічного розвитку.

Узагальнення результатів аналізу дозволило виокремити ключові проблеми та обмеження сучасної системи соціальної безпеки України, серед яких: недостатня фінансова спроможність соціальних програм, фрагментарність соціальної політики, слабкий розвиток превентивних механізмів управління ризиками, низька адресність соціальної допомоги та недостатній рівень інституційної координації.

РОЗДІЛ 3

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

3.1 Цифрові та аналітичні інструменти в управлінні соціальними ризиками

У сучасних умовах соціально-економічної нестабільності, воєнних викликів та обмеженості ресурсів особливого значення набуває використання цифрових і аналітичних інструментів в управлінні соціальними ризиками. Цифровізація соціальної сфери виступає одним із ключових чинників підвищення ефективності державної соціальної політики, оскільки забезпечує оперативність прийняття управлінських рішень, прозорість розподілу ресурсів та підвищення адресності соціальної підтримки.

Цифрові інструменти управління соціальними ризиками охоплюють комплекс інформаційних систем, електронних реєстрів, платформ обміну даними та сервісів електронних послуг, які дозволяють здійснювати моніторинг соціальних ризиків у режимі реального часу, прогнозувати їх розвиток та оцінювати ефективність соціальних програм. В умовах зростання бідності, безробіття, міграційних і демографічних ризиків саме цифрові технології створюють передумови для переходу від реактивної до превентивної моделі соціальної безпеки.

Цифрові та аналітичні інструменти управління соціальними ризиками наведені в табл. 3.1.

Дані табл. 3.1 свідчать, що використання цифрових та аналітичних інструментів дозволяє перейти від фрагментарного реагування на соціальні проблеми до системного та превентивного управління соціальними ризиками. Інтеграція цифрових платформ, аналітичних методів і просторового аналізу підвищує ефективність соціальної політики та сприяє зміцненню соціальної

безпеки держави.

Таблиця 3.1

Цифрові та аналітичні інструменти управління соціальними ризиками

Інструмент	Основна функція	Соціальний ефект
Єдина інформаційна система соціальної сфери (ЄІССС)	Акумуляція даних про отримувачів соціальної допомоги, виплати, статус домогосподарств	Підвищення адресності соціальної допомоги; зменшення дублювання виплат
Державні електронні реєстри (реєстр ВПО, безробітних, пенсіонерів)	Ідентифікація вразливих груп населення	Швидке реагування на соціальні ризики; зменшення соціального виключення
Платформи електронних соціальних послуг	Подання заяв та отримання соціальної допомоги онлайн	Спрощення доступу до соціального захисту; зменшення адміністративних бар'єрів
Big Data та аналітика даних	Обробка великих масивів соціально-економічної інформації	Раннє виявлення соціальних загроз; прогнозування криз
Аналітичні панелі (дашборди)	Моніторинг ключових соціальних показників у режимі реального часу	Підвищення обґрунтованості управлінських рішень
Геоінформаційні системи (GIS)	Просторовий аналіз соціальних ризиків	Виявлення регіональних диспропорцій; таргетована соціальна політика
Системи автоматизованої перевірки права на допомогу	Перехресна перевірка доходів і соціального статусу	Зменшення зловживань; ефективніше використання бюджетних ресурсів
Цифрові індикатори раннього попередження	Сигналізація про зростання соціальних ризиків	Превентивне управління соціальною безпекою

Джерело: складено автором

Важливу роль у системі управління соціальними ризиками відіграють єдині державні інформаційні системи соціальної сфери, які акумулюють дані про отримувачів соціальної допомоги, обсяги виплат, соціальний статус домогосподарств та рівень їх доходів. Використання таких систем дозволяє зменшити дублювання соціальних виплат, мінімізувати зловживання та підвищити адресність соціальної підтримки шляхом автоматизованої перевірки права на отримання допомоги.

Суттєвим елементом цифровізації є електронні сервіси соціального захисту, що забезпечують дистанційний доступ населення до соціальних послуг. Запровадження електронних заяв, цифрових кабінетів отримувачів

соціальної допомоги та інтеграція соціальних сервісів із платформами електронного урядування спрощують процедури взаємодії громадян з органами соціального захисту, скорочують адміністративні витрати та підвищують довіру до соціальних інститутів.

Поряд із цифровими рішеннями вагоме значення мають аналітичні інструменти управління соціальними ризиками, які включають статистичний аналіз, економетричне моделювання, сценарне прогнозування та ризик-орієнтований аналіз. Використання великих масивів даних (Big Data), отриманих із державних реєстрів, соціологічних опитувань та адміністративної статистики, дозволяє виявляти приховані тенденції, прогнозувати зростання соціальних ризиків та оцінювати ймовірність настання кризових явищ у соціальній сфері.

Аналітичні інструменти також дають змогу формувати соціальні індикатори раннього попередження, які сигналізують про погіршення соціально-економічної ситуації в окремих регіонах або серед певних соціальних груп. Наприклад, різке зростання рівня безробіття, зниження реальних доходів чи збільшення кількості отримувачів соціальної допомоги можуть бути використані як маркери підвищеного соціального ризику та слугувати підставою для своєчасного коригування соціальної політики.

Окреме місце в системі цифрового управління соціальними ризиками займають геоінформаційні системи (GIS), які дозволяють просторово аналізувати соціальні процеси, виявляти територіальні диспропорції та локалізувати осередки підвищеної соціальної напруженості. Поєднання географічних даних із соціально-економічними показниками створює можливості для більш ефективного регіонального управління соціальною безпекою.

Разом із тим, впровадження цифрових та аналітичних інструментів супроводжується низкою обмежень, серед яких нерівний доступ населення до цифрових сервісів, недостатній рівень цифрової грамотності окремих

соціальних груп, а також ризику порушення захисту персональних даних. Це зумовлює необхідність поєднання цифрових рішень із традиційними формами соціальної підтримки та посилення інституційної спроможності органів соціального захисту.

Таким чином, цифрові та аналітичні інструменти є ключовим елементом сучасної системи управління соціальними ризиками, що дозволяє підвищити її ефективність, прозорість та адаптивність до кризових умов. Їх подальший розвиток і інтеграція у державну соціальну політику створюють підґрунтя для формування ризик-орієнтованої, превентивної моделі соціальної безпеки, орієнтованої на довгострокову стійкість і захист населення.

В умовах повномасштабної війни система соціальної безпеки України функціонує в режимі постійної кризи, що зумовлює необхідність швидкого реагування, високої гнучкості та точного таргетування соціальної підтримки. За таких умов доцільним є впровадження адаптованої моделі цифрового ризик-менеджменту, орієнтованої на роботу з надзвичайними соціальними ризиками: масовим переміщенням населення, втратою доходів і житла, зростанням бідності, демографічними втратами та психологічною вразливістю населення.

Етап 1. Інтегрований збір даних у кризових умовах

На першому етапі формується єдина цифрова база соціальних ризиків, яка інтегрує дані:

- Єдиної інформаційної системи соціальної сфери;
- реєстрів внутрішньо переміщених осіб;
- служби зайнятості та податкових органів;
- систем охорони здоров'я;
- даних місцевих органів влади та гуманітарних організацій.

Особливістю воєнних умов є часткова втрата або неповнота даних, що потребує використання альтернативних джерел інформації та оперативного оновлення реєстрів.

Результат: формування актуальної картини соціальних втрат і потреб населення в режимі реального часу.

Етап 2. Аналітична оцінка воєнно зумовлених соціальних ризиків

На цьому етапі застосовуються інструменти аналітики даних і сценарного моделювання для оцінки:

- масштабів втрати доходів і зайнятості;
- концентрації ВПО за регіонами;
- зростання потреб у соціальній допомозі;
- ризиків різкого погіршення рівня життя окремих груп (пенсіонери, багатодітні сім'ї, особи з інвалідністю, ветерани).

Аналітика дозволяє визначити зони підвищеної соціальної напруженості та регіони з критичним навантаженням на соціальну інфраструктуру.

Результат: кількісна оцінка соціальних ризиків воєнного періоду.

Етап 3. Формування кризових індикаторів раннього попередження

В умовах війни особливого значення набувають індикатори надзвичайного реагування, зокрема:

- різке зростання кількості ВПО у регіоні;
- падіння середніх доходів нижче прожиткового мінімуму;
- перевищення допустимого демографічного навантаження;
- зростання звернень по екстрену соціальну допомогу;
- перевантаження систем охорони здоров'я та соціальних служб.

Ці індикатори дозволяють завчасно коригувати соціальну політику та перерозподіляти ресурси.

Результат: перехід від постфактум-реагування до превентивного кризового управління.

Етап 4. Оперативне управлінське реагування

На основі цифрової аналітики органи державної влади та місцевого самоврядування приймають швидкі управлінські рішення, зокрема:

- запуск екстрених програм соціальної допомоги;

- спрощення процедур отримання виплат;
- тимчасове розширення кола отримувачів допомоги;
- перерозподіл бюджетних та донорських ресурсів;
- координація з міжнародними гуманітарними організаціями.

В умовах війни ключовим є швидкість і адресність, навіть за рахунок тимчасового спрощення процедур.

Результат: зниження гостроти соціальних наслідків війни.

Етап 5. Моніторинг, зворотний зв'язок і адаптація

Завершальним етапом є постійний цифровий моніторинг результатів реалізованих заходів:

- оцінка фактичного охоплення допомогою;
- аналіз регіональних диспропорцій;
- коригування програм відповідно до зміни воєнної ситуації;
- підготовка до переходу від воєнного до післявоєнного відновлення.

Цифрові дашборди та аналітичні панелі дозволяють забезпечити гнучкість і адаптивність соціальної політики.

Результат: стійка система управління соціальними ризиками в умовах війни.

Переваги адаптованої моделі для України

- оперативне реагування на соціальні наслідки війни;
- підвищення адресності допомоги ВПО та постраждалим;
- ефективніше використання обмежених бюджетних ресурсів;
- зниження соціальної напруженості;
- підготовка інституційної бази до післявоєнного відновлення.

Адаптація цифрового ризик-менеджменту до умов воєнного стану дозволяє сформувати антикризову, гнучку та превентивну систему соціальної безпеки, здатну ефективно реагувати на масштабні соціальні виклики та мінімізувати довгострокові наслідки війни для населення України.

Використання цифрових інструментів для управління соціальними ризиками в умовах воєнного стану наведено в табл. 3.2.

Дані табл. 3.2 демонструють, що цифрові інструменти є ефективним засобом управління соціальними ризиками в умовах воєнного стану, оскільки забезпечують швидку ідентифікацію проблем, підвищення адресності соціальної допомоги та оперативність прийняття управлінських рішень.

Таблиця 3.2

Використання цифрових інструментів для управління соціальними ризиками в умовах воєнного стану

Соціальний ризик	Цифровий інструмент	Очікуваний результат управління
Масове внутрішнє переміщення населення	Єдиний реєстр внутрішньо переміщених осіб; ЄІССС	Швидка ідентифікація ВПО; адресне надання соціальної допомоги
Різне зростання бідності	Аналітичні платформи аналізу доходів домогосподарств	Виявлення найбільш уразливих груп; таргетована підтримка
Втрата зайнятості та доходів	Цифрові сервіси служби зайнятості; онлайн-платформи перенавчання	Прискорене працевлаштування; зменшення безробіття
Перевантаження системи соціального захисту	Єдина інформаційна система соціальної сфери	Оптимізація розподілу ресурсів; зниження адміністративних витрат
Недостатня адресність соціальної допомоги	Автоматизовані системи перевірки права на допомогу	Зменшення зловживань; підвищення ефективності виплат
Регіональні диспропорції соціальних ризиків	Геоінформаційні системи (GIS)	Локалізація зон соціальної напруженості; регіональна адаптація політики
Погіршення демографічної ситуації	Аналітичні моделі демографічного прогнозування	Обґрунтування довгострокових демографічних програм
Соціальна напруженість і недовіра до інституцій	Електронні платформи соціальних послуг	Підвищення прозорості; зростання довіри населення
Низька швидкість реагування на кризу	Цифрові дашборди та індикатори раннього попередження	Оперативне управлінське реагування
Психосоціальні ризики населення	Онлайн-платформи психологічної допомоги	Підтримка ментального здоров'я; зниження соціальної дестабілізації

Джерело: складено автором

Їх використання дозволяє мінімізувати соціальні наслідки війни та

підвищити стійкість системи соціальної безпеки України.

3.2 Використання прогнозування та ризик-орієнтованого підходу

В умовах високої невизначеності та системних криз, зумовлених повномасштабною війною, ключовим завданням державної соціальної політики є не лише реагування на вже реалізовані соціальні ризики, а й завчасне їх передбачення та попередження. Саме тому важливу роль у забезпеченні соціальної безпеки відіграє використання прогнозування та ризик-орієнтованого підходу в управлінні соціальними ризиками.

Ризик-орієнтований підхід передбачає концентрацію управлінських зусиль і ресурсів на тих соціальних ризиках, які мають найвищу ймовірність настання та найбільш значний соціально-економічний вплив. У контексті соціальної безпеки це означає пріоритетність заходів щодо зменшення бідності, безробіття, демографічних і міграційних ризиків, а також ризиків соціальної дестабілізації в регіонах, що зазнали найбільшого впливу воєнних дій.

Основою ризик-орієнтованого управління є систематичне прогнозування соціальних процесів, яке ґрунтується на аналізі статистичних даних, соціально-економічних індикаторів та сценарних моделей розвитку. Прогнозування дозволяє оцінити можливі траєкторії зміни рівня безробіття, бідності, доходів населення, демографічних показників і міграційних потоків залежно від розвитку воєнної ситуації, макроекономічних умов і бюджетних обмежень.

У сучасних умовах важливе значення має використання сценарного прогнозування, яке передбачає розроблення альтернативних сценаріїв розвитку соціальної сфери (оптимістичного, базового та песимістичного). Такий підхід дає змогу оцінити соціальні наслідки різних варіантів розвитку

подій і завчасно підготувати відповідні управлінські рішення. Наприклад, песимістичний сценарій може передбачати зростання кількості ВПО та рівня бідності, що потребує розширення програм соціальної допомоги та резервування бюджетних ресурсів.

Важливим інструментом прогнозування є формування системи індикаторів раннього попередження, які сигналізують про підвищення соціальних ризиків. До таких індикаторів можуть належати зростання кількості отримувачів соціальної допомоги, зниження реальних доходів населення, різке збільшення рівня безробіття або демографічного навантаження. Використання цифрових аналітичних панелей дозволяє відстежувати ці показники у режимі реального часу та оперативно реагувати на негативні тенденції.

Ризик-орієнтований підхід також передбачає диференціацію соціальної політики залежно від рівня ризику окремих соціальних груп і територій. Це означає, що ресурси соціального захисту спрямовуються насамперед на підтримку найбільш уразливих категорій населення — внутрішньо переміщених осіб, сімей з дітьми, осіб похилого віку, людей з інвалідністю та ветеранів війни. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність використання бюджетних коштів і зменшити соціальну нерівність.

У контексті післявоєнного відновлення ризик-орієнтоване управління соціальними ризиками сприяє формуванню довгострокової стратегії соціальної безпеки, орієнтованої на відновлення людського потенціалу, стимулювання зайнятості та повернення мігрантів. Прогнозування соціальних процесів дозволяє врахувати демографічні тенденції та адаптувати систему соціального забезпечення до змін у структурі населення.

Таким чином, використання прогнозування та ризик-орієнтованого підходу в управлінні соціальними ризиками є необхідною умовою підвищення ефективності соціальної політики України в умовах воєнного стану та післявоєнної трансформації. Поєднання аналітичних методів, цифрових

інструментів і сценарного планування створює передумови для переходу від реактивної моделі соціального захисту до превентивної, стійкої та адаптивної системи соціальної безпеки, здатної мінімізувати соціальні ризики та забезпечити стабільний розвиток суспільства.

Сценарії та прогнози розвитку соціальних ризиків в Україні наведені в табл. 3.3.

Дані табл. 3.3 відображають результати сценарного прогнозування розвитку соціальних ризиків в Україні з урахуванням рівня безпекової стабільності, економічної динаміки та обсягу фінансової підтримки з боку держави й міжнародних партнерів. Застосування сценарного підходу дозволяє врахувати високий рівень невизначеності, характерний для умов воєнного стану, та сформулювати гнучкі управлінські рішення у сфері соціальної безпеки.

Таблиця 3.3

Сценарії та прогнози розвитку соціальних ризиків в Україні

Сценарій розвитку	Ключові передумови	Очікувані соціальні ризики	Прогнозні управлінські дії
Оптимістичний	Стабілізація безпекової ситуації; відновлення економіки; активна міжнародна підтримка	Поступове зниження бідності та безробіття; повернення частини мігрантів; стабілізація доходів	Скорочення екстрених виплат; фокус на зайнятість і розвиток людського капіталу
Базовий	Тривала нестабільність; повільне економічне зростання; обмежені бюджетні ресурси	Збереження помірно високого рівня бідності; нерівномірне відновлення регіонів	Підтримка адресної допомоги; коригування програм зайнятості; регіональна диференціація політики
Песимістичний	Загострення воєнних дій; економічний спад; скорочення міжнародної допомоги	Різне зростання бідності та безробіття; нові хвилі ВПО; соціальна напруженість	Розширення екстреної допомоги; резервування бюджету; кризове соціальне реагування
Післявоєнного відновлення	Завершення активної фази війни; відбудова інфраструктури; реінтеграція населення	Дефіцит кадрів; демографічні втрати; регіональні диспропорції	Стимулювання повернення мігрантів; розвиток зайнятості; демографічні програми

Джерело: складено автором

Оптимістичний сценарій базується на припущенні стабілізації безпекової ситуації, поступового відновлення економічної активності та збереження активної міжнародної підтримки. За таких умов очікується зниження рівня бідності та безробіття, стабілізація доходів населення і часткове повернення зовнішніх мігрантів. Відповідно, управлінські дії зміщуються від екстрених соціальних виплат до активних заходів соціальної політики, зокрема стимулювання зайнятості, розвитку людського капіталу та інвестицій у освіту і професійну підготовку.

Базовий сценарій відображає найбільш імовірну траєкторію розвитку подій за умов тривалої нестабільності та повільного економічного зростання при обмежених бюджетних ресурсах. У цьому випадку соціальні ризики зберігаються на помірно високому рівні, зокрема бідність та регіональна нерівність. Нерівномірне відновлення регіонів потребує диференційованої соціальної політики, орієнтованої на підтримку найбільш уразливих груп населення. Прогнозні управлінські дії у межах цього сценарію передбачають збереження адресної соціальної допомоги, коригування програм зайнятості та гнучке регіональне планування.

Песимістичний сценарій ґрунтується на припущенні загострення воєнних дій, економічного спаду та скорочення міжнародної фінансової допомоги. За таких умов соціальні ризики різко зростають: посилюється бідність, безробіття, формуються нові хвилі внутрішнього переміщення населення, зростає соціальна напруженість. Це зумовлює необхідність реалізації кризових управлінських рішень, зокрема розширення екстреної соціальної допомоги, резервування бюджетних ресурсів та посилення координації з гуманітарними організаціями. Соціальна політика в цьому сценарії набуває переважно антикризового та стабілізаційного характеру.

Сценарій післявоєнного відновлення передбачає завершення активної фази війни, масштабну відбудову інфраструктури та поступову реінтеграцію

населення. Попри зменшення гострих соціальних ризиків, у цьому сценарії актуалізуються довгострокові проблеми, зокрема дефіцит трудових ресурсів, демографічні втрати та регіональні диспропорції розвитку. Управлінські дії зосереджуються на стимулюванні повернення мігрантів, розвитку зайнятості, підтримці сімей з дітьми та реалізації демографічних програм, що спрямовані на відновлення людського потенціалу країни.

Таким чином, сценарії, наведені в табл. 3.3, відображають можливі варіанти розвитку соціальних ризиків та відповідні управлінські реакції держави. Їх використання в управлінні соціальною безпекою дозволяє підвищити обґрунтованість соціальної політики, забезпечити її адаптивність до змін зовнішніх умов і створити передумови для переходу від реактивного реагування до превентивного, ризик-орієнтованого управління соціальними ризиками.

Сценарні прогнози соціальних ризиків та потреби у бюджетних витратах на соціальний захист наведені в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Сценарні прогнози соціальних ризиків та потреби у бюджетних витратах на соціальний захист

Сценарій розвитку	Прогнозний рівень бідності, % населення	Прогнозний рівень безробіття, %	Оцінка потреби у видатках на соціальний захист, млрд грн/рік	Бюджетні пріоритети
Оптимістичний	18–22	8–10	480–520	Підтримка зайнятості, скорочення екстрених виплат, інвестиції в людський капітал
Базовий	28–32	12–14	520–560	Адресна допомога ВПО, підтримка малозабезпечених, часткова індексація доходів
Песимістичний	38–45	18–22	600–680	Масштабні соціальні трансферти, екстрена допомога, розширення програм субсидій

Післявоєнного відновлення	20–25	9–11	500–540	Стимулювання повернення мігрантів, зайнятість, демографічні програми
---------------------------	-------	------	---------	--

Примітка: Прогнозні показники мають оціночний характер і сформовані на основі тенденцій 2022–2024 рр. та сценарного аналізу соціально-економічного розвитку.

Джерело: складено автором

Дані табл. 3.4 свідчать, що масштаби соціальних ризиків безпосередньо впливають на обсяги необхідних бюджетних витрат на соціальний захист населення. За оптимістичного сценарію зниження рівня бідності та безробіття дозволяє поступово скорочувати екстрені соціальні виплати й переорієнтовувати бюджетні ресурси на розвиток зайнятості та людського капіталу.

Базовий сценарій передбачає збереження підвищених соціальних ризиків, що потребує стабільного фінансування соціального захисту на рівні понад 520 млрд грн на рік із фокусом на адресну допомогу та підтримку вразливих груп населення.

За песимістичного сценарію різке зростання бідності та безробіття зумовлює необхідність суттєвого збільшення соціальних видатків до 600–680 млрд грн, що створює значне навантаження на державний бюджет і посилює ризики його дефіциту.

Сценарій післявоєнного відновлення характеризується помірним зниженням соціальних ризиків і потребує переорієнтації бюджетних коштів із прямої соціальної допомоги на активні програми зайнятості, демографічної політики та реінтеграції мігрантів.

Таким чином, використання сценарного прогнозування у поєднанні з ризик-орієнтованим підходом дозволяє обґрунтовано планувати бюджетні витрати, забезпечувати їх гнучкість та адаптацію до змін соціально-економічної ситуації, що є критично важливим для управління соціальними ризиками в умовах війни та післявоєнного відновлення України.

3.3 Пропозиції щодо вдосконалення системи управління ризиками у сфері соціальної безпеки

Результати аналізу сучасного стану соціальної безпеки та ефективності управління соціальними ризиками в Україні свідчать про необхідність комплексного вдосконалення існуючої системи з урахуванням викликів воєнного часу та перспектив післявоєнного відновлення. Основним напрямом таких змін має стати перехід від реактивної моделі соціального захисту до превентивної, ризик-орієнтованої системи управління соціальними ризиками, здатної забезпечити стійкість соціальної сфери.

Першочерговою пропозицією є інституціоналізація ризик-орієнтованого підходу в державній соціальній політиці. Доцільним є впровадження обов'язкової оцінки соціальних ризиків під час розроблення та реалізації державних програм соціального захисту. Це дозволить визначати пріоритети фінансування з урахуванням імовірності та масштабів негативних соціальних наслідків, а також уникати неефективного розподілу бюджетних ресурсів.

Важливим напрямом удосконалення системи управління соціальними ризиками є поглиблення цифровізації соціальної сфери. Необхідно забезпечити повну інтеграцію державних реєстрів соціального спрямування, розширити функціональні можливості Єдиної інформаційної системи соціальної сфери та запровадити аналітичні дашборди для моніторингу ключових соціальних індикаторів у режимі реального часу. Це сприятиме підвищенню адресності соціальної допомоги, зменшенню зловживань і покращенню якості управлінських рішень.

Окрему увагу доцільно приділити розвитку системи прогнозування та раннього попередження соціальних ризиків. Запровадження набору кризових соціальних індикаторів (зміни рівня бідності, безробіття, чисельності ВПО, демографічного навантаження тощо) дозволить завчасно виявляти загрози та оперативно коригувати соціальну політику. Використання сценарного

прогнозування має стати складовою середньо- та довгострокового бюджетного планування.

Наступною пропозицією є підвищення адресності та ефективності соціальної допомоги. Доцільним є поступовий перехід від універсальних соціальних виплат до гнучких, диференційованих програм підтримки, орієнтованих на найбільш уразливі соціальні групи. Особливу увагу необхідно зосередити на внутрішньо переміщених особах, сім'ях з дітьми, особах похилого віку, людях з інвалідністю та ветеранах війни.

У контексті післявоєнного відновлення важливим напрямом є інтеграція соціальної політики з політикою зайнятості та демографічного розвитку. Пропонується розширити програми стимулювання зайнятості, професійної перекваліфікації та повернення трудових мігрантів, а також посилити підтримку молодих сімей з метою подолання демографічної кризи. Це сприятиме відновленню людського потенціалу та зменшенню довгострокових соціальних ризиків.

Крім того, доцільно посилити міжінституційну координацію між органами державної влади, місцевого самоврядування, громадськими організаціями та міжнародними партнерами. Створення координаційних платформ управління соціальними ризиками дозволить уникнути дублювання функцій, підвищити ефективність використання ресурсів та забезпечити комплексний підхід до соціальної безпеки.

Таким чином, запропоновані напрями вдосконалення системи управління соціальними ризиками у сфері соціальної безпеки України орієнтовані на формування стійкої, цифрово підтриманої та превентивної моделі соціальної політики, здатної ефективно реагувати на виклики воєнного часу та забезпечити соціальну стабільність у період післявоєнного відновлення.

Прогноз ключових соціальних ризиків в Україні за умов удосконалення системи управління на базі даних за 2024 р. з прогнозом до 20230 р. наведений в табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Прогноз ключових соціальних ризиків в Україні за умов удосконалення системи управління

Показник	2024 (факт/оцінка)	2026 (прогноз)	2030 (прогноз)	Очікуваний ефект від удосконалення
Рівень бідності, % населення	≈ 37	28–30	18–22	Скорочення бідності завдяки адресній допомозі
Рівень безробіття, %	≈ 14,3	11–12	8–9	Вплив програм зайнятості та перекваліфікації
Частка ВПО, млн осіб	≈ 4,9	3,5–4,0	2,0–2,5	Реінтеграція та повернення населення
Демографічне навантаження	≈ 80	78	75	Стимулювання працездатного населення
Частка населення 60+, %	≈ 25	26	27	Контроль через демографічну політику

Джерело: складено автором

Прогнозні показники, наведені в табл. 3.5, відображають очікувану динаміку ключових соціальних ризиків в Україні за умови впровадження ризик-орієнтованої, цифрово підтриманої системи управління соціальною безпекою.

Формування прогнозів ґрунтується на аналізі фактичних тенденцій 2022–2024 років, результатах сценарного прогнозування та припущенні поступової стабілізації соціально-економічної ситуації у середньо- та довгостроковій перспективі.

Прогнозоване зниження рівня бідності з приблизно 37 % у 2024 році до 28–30 % у 2026 році та 18–22 % у 2030 році пояснюється поєднанням кількох чинників. По-перше, очікується зростання ефективності адресної соціальної допомоги завдяки використанню цифрових інструментів і автоматизованих систем перевірки права на допомогу. По-друге, розширення програм зайнятості та професійної перекваліфікації сприятиме збільшенню доходів населення і зменшенню залежності від соціальних трансфертів.

Прогнозне зниження рівня безробіття з 14,3 % у 2024 році до 11–12 % у 2026 році та 8–9 % у 2030 році зумовлене очікуваним відновленням економічної активності, реалізацією активних програм сприяння зайнятості та інтеграцією внутрішньо переміщених осіб у ринок праці. Запровадження цифрових сервісів служби зайнятості та програм перенавчання дозволить скоротити тривалість безробіття та підвищити відповідність між попитом і пропозицією робочої сили.

Прогноз зменшення чисельності внутрішньо переміщених осіб з 4,9 млн осіб у 2024 році до 3,5–4,0 млн у 2026 році та 2,0–2,5 млн у 2030 році базується на припущенні стабілізації безпекової ситуації та реалізації програм реінтеграції й відновлення житлової інфраструктури. Поступове повернення населення до місць постійного проживання сприятиме зменшенню навантаження на систему соціального захисту.

Прогнозне скорочення демографічного навантаження з приблизно 80 осіб непрацездатного віку на 100 працездатних у 2024 році до 78 у 2026 році та 75 у 2030 році пояснюється очікуваним зростанням економічної активності населення працездатного віку, стимулюванням зайнятості та частковим поверненням трудових мігрантів. Водночас зростання частки населення віком 60 років і старше залишається довгостроковим викликом, що потребує реалізації комплексної демографічної політики.

Таким чином, прогнозні дані табл. 3.5 демонструють, що вдосконалення системи управління соціальними ризиками, зокрема через цифровізацію, адресність соціальної допомоги та активну політику зайнятості, створює передумови для поступового зниження рівня соціальних ризиків та підвищення стійкості соціальної безпеки України у середньо- та довгостроковій перспективі.

Прогноз ефективності соціальної допомоги за ризик-орієнтованого підходу наведений в табл. 3.6.

Таблиця 3.6

Прогноз ефективності соціальної допомоги за ризик-орієнтованого
підходу

Показник	2024	2026 (прогноз)	2030 (прогноз)
Охоплення вразливих груп, %	≈ 65	75–80	85–90
Адресність соціальної допомоги	Помірна	Висока	Висока
Середній розмір соціальної допомоги, грн/міс	≈ 3 600	4 800–5 200	6 500–7 000
Частка допомоги, що реально зменшує бідність, %	≈ 35	50–55	65–70
Рівень соціального виключення	Високий	Помірний	Низький

Джерело: складено автором

Прогнозні показники, наведені в табл. 3.6, відображають очікувані зміни в ефективності системи соціальної допомоги населенню України за умов впровадження ризик-орієнтованого та цифрово підтриманого підходу до управління соціальними ризиками. Формування прогнозів ґрунтується на аналізі поточних проблем соціальної політики, виявлених у розділі 2, а також на припущенні поступового вдосконалення інституційних і технологічних механізмів соціального захисту.

Прогнозоване зростання рівня охоплення вразливих груп населення з приблизно 65 % у 2024 році до 75–80 % у 2026 році та 85–90 % у 2030 році пояснюється інтеграцією державних реєстрів, розширенням цифрових каналів доступу до соціальних послуг та спрощенням процедур призначення допомоги. Використання автоматизованих систем ідентифікації отримувачів дозволяє зменшити бар'єри доступу для соціально вразливих осіб.

Підвищення адресності соціальної допомоги з помірної до високої рівня у прогнозному періоді зумовлене впровадженням ризик-орієнтованих критеріїв відбору отримувачів та використанням аналітичних інструментів для оцінки реального матеріального становища домогосподарств. Це сприяє скороченню нецільових виплат і підвищенню соціальної справедливості.

Прогнозне зростання середнього розміру соціальної допомоги з близько 3 600 грн на місяць у 2024 році до 4 800–5 200 грн у 2026 році та 6 500–7 000 грн у 2030 році пов'язане з оптимізацією структури соціальних видатків, зменшенням частки неефективних виплат та переорієнтацією ресурсів на

підтримку найбільш уразливих категорій населення. Важливу роль також відіграватиме поступове відновлення економіки та зростання бюджетних можливостей держави.

Значне збільшення частки соціальної допомоги, яка реально сприяє зниженню рівня бідності, з приблизно 35 % у 2024 році до 50–55 % у 2026 році та 65–70 % у 2030 році свідчить про підвищення результативності соціальних програм. Це досягається завдяки поєднанню грошових виплат із активними заходами соціальної підтримки, зокрема програмами працевлаштування та професійної адаптації.

Прогнозоване зниження рівня соціального виключення від високого до низького є наслідком розширення доступу до соціальних послуг, підвищення прозорості системи соціального захисту та зміцнення довіри населення до державних інституцій. Це сприяє соціальній інтеграції вразливих груп і зменшенню соціальної напруженості.

Таким чином, прогнозні дані табл. 3.6 підтверджують, що впровадження ризик-орієнтованого підходу та цифрових інструментів у системі соціальної допомоги дозволяє істотно підвищити її ефективність, адресність і соціальну результативність, що є ключовою умовою забезпечення стійкої соціальної безпеки України у середньо- та довгостроковій перспективі.

Прогноз бюджетних витрат на соціальний захист за умов реформування системи управління ризиками наведений в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Прогноз бюджетних витрат на соціальний захист за умов
реформування системи управління ризиками

Показник	2024	2026 (прогноз)	2030 (прогноз)
Видатки на соціальний захист, млрд грн	≈ 520	540–560	560–580
Частка соціальних видатків у бюджеті, %	≈ 21	20–21	19–20
Частка адресної допомоги у видатках, %	≈ 45	60	70
Частка екстрених виплат, %	≈ 30	20	10
Ефективність використання коштів	Помірна	Висока	Висока

Джерело: складено автором

Прогнозні показники, наведені в табл. 3.7, відображають очікувані зміни у структурі та обсягах бюджетних витрат на соціальний захист населення за умов впровадження ризик-орієнтованої та цифрово підтриманої системи управління соціальними ризиками. Формування прогнозів ґрунтується на аналізі фактичних бюджетних тенденцій 2022–2024 років та припущенні поступового переходу від екстреного до превентивного характеру соціальної політики.

Помірне зростання загального обсягу видатків на соціальний захист з приблизно 520 млрд грн у 2024 році до 540–560 млрд грн у 2026 році та 560–580 млрд грн у 2030 році пояснюється необхідністю підтримання соціальної стабільності в умовах післявоєнної трансформації та збереження підвищеного рівня соціальних ризиків. Водночас таке зростання не має вибухового характеру, що свідчить про підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів.

Прогнозне зниження частки соціальних видатків у загальних видатках бюджету з приблизно 21 % у 2024 році до 19–20 % у 2030 році зумовлене очікуваним відновленням економіки та розширенням доходної бази бюджету. Це дозволяє зменшити відносне навантаження соціальних витрат без скорочення абсолютних обсягів соціальної підтримки.

Суттєве збільшення частки адресної соціальної допомоги у структурі соціальних видатків з близько 45 % у 2024 році до 60 % у 2026 році та 70 % у 2030 році є результатом впровадження ризик-орієнтованого підходу та цифрових інструментів оцінки потреб домогосподарств. Така трансформація структури видатків дозволяє спрямовувати ресурси на підтримку найбільш уразливих груп населення і підвищує соціальну результативність бюджетних витрат.

Водночас прогнозується скорочення частки екстрених соціальних виплат з приблизно 30 % у 2024 році до 10 % у 2030 році, що відображає перехід від антикризового реагування до стабільної, планової соціальної

політики. Зменшення екстрених виплат є індикатором зниження гостроти соціальних ризиків та підвищення стійкості соціальної системи.

Загальне підвищення ефективності використання бюджетних коштів у прогностному періоді зумовлене цифровізацією процесів адміністрування соціальних виплат, зменшенням дублювання програм, посиленням контролю за цільовим використанням ресурсів і зростанням прозорості бюджетного процесу. Отже, дані табл. 3.7 підтверджують, що реформування системи управління соціальними ризиками дозволяє не лише оптимізувати структуру соціальних видатків, а й забезпечити їхню більшу соціальну ефективність, що є ключовою передумовою зміцнення соціальної безпеки України.

Прогноз впливу цифрових і аналітичних інструментів на соціальну безпеку наведений в табл. 3.8.

Таблиця 3.8

Прогноз впливу цифрових і аналітичних інструментів на соціальну безпеку

Напрямок впливу	Поточний стан	Прогноз після впровадження
Швидкість прийняття рішень	Низька	Висока (в режимі реального часу)
Виявлення соціальних ризиків	Реактивне	Превентивне
Контроль за виплатами	Частковий	Системний
Довіра населення	Середня	Підвищена
Стійкість соціальної системи	Обмежена	Висока

Джерело: складено автором

Прогнозні показники, наведені в табл. 3.8, відображають очікувані якісні зміни у функціонуванні системи соціальної безпеки України за умови впровадження цифрових та аналітичних інструментів управління соціальними ризиками. Формування прогнозів ґрунтується на аналізі поточного стану соціальної сфери, виявлених у розділі 2 інституційних проблемах, а також на практиці використання цифрових рішень у кризових умовах.

Прогнозоване підвищення швидкості прийняття управлінських рішень від низького до високого рівня пояснюється автоматизацією збору й обробки соціально-економічних даних, інтеграцією державних реєстрів та використанням аналітичних дашбордів у режимі реального часу. Це дозволяє

органам влади оперативно реагувати на зміни соціальної ситуації без затримок, характерних для паперового або фрагментованого управління.

Перехід від реактивного до превентивного виявлення соціальних ризиків обумовлений використанням індикаторів раннього попередження та прогнозних моделей. Цифрові інструменти дають змогу ідентифікувати негативні тенденції (зростання бідності, безробіття, соціальної напруженості) ще до їх повномасштабної реалізації, що підвищує ефективність соціальної політики.

Прогнозоване посилення контролю за соціальними виплатами з часткового до системного рівня є наслідком впровадження автоматизованих механізмів перевірки права на допомогу та моніторингу руху бюджетних коштів. Це сприяє зменшенню зловживань, дублювання виплат і нецільового використання ресурсів, що особливо важливо в умовах обмеженого бюджету.

Зростання рівня довіри населення до соціальних інституцій пов'язане з підвищенням прозорості процедур, спрощенням доступу до соціальних послуг і зменшенням корупційних ризиків. Цифрові платформи соціального захисту забезпечують зрозумілі правила взаємодії громадян з державою та формують позитивне сприйняття соціальної політики.

Очікуване підвищення стійкості соціальної системи з обмеженого до високого рівня є узагальнюючим результатом впровадження цифрових і аналітичних інструментів. Система соціальної безпеки набуває здатності адаптуватися до кризових викликів, зокрема воєнних і післявоєнних, завдяки гнучкому управлінню, прогнозуванню та ефективному використанню ресурсів.

Таким чином, дані табл. 3.8 підтверджують, що цифровізація та аналітична підтримка управління соціальними ризиками є ключовими чинниками підвищення ефективності, прозорості та стійкості системи соціальної безпеки України, що відповідає сучасним викликам і стратегічним цілям соціального розвитку.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

У третьому розділі кваліфікаційної роботи обґрунтовано напрями вдосконалення системи управління соціальними ризиками в Україні на основі використання цифрових, аналітичних та ризик-орієнтованих підходів з урахуванням викликів воєнного часу та перспектив післявоєнного відновлення.

У процесі дослідження встановлено, що впровадження цифрових інструментів управління соціальними ризиками забезпечує підвищення оперативності прийняття управлінських рішень, покращення адресності соціальної допомоги та зменшення адміністративних витрат. Інтеграція інформаційних систем соціальної сфери, використання аналітичних дашбордів і автоматизованих механізмів контролю створюють передумови для формування єдиного інформаційного простору соціальної безпеки.

Доведено доцільність застосування прогнозування та сценарного аналізу як ключових елементів ризик-орієнтованого підходу. Використання сценаріїв розвитку соціальних ризиків дозволяє оцінювати можливі соціально-економічні наслідки різних варіантів розвитку подій, своєчасно коригувати соціальну політику та обґрунтовано планувати бюджетні видатки на соціальний захист населення.

Запропонована практична модель цифрового ризик-менеджменту соціальної безпеки передбачає перехід від реактивного реагування на соціальні проблеми до превентивного управління ризиками. Реалізація цієї моделі сприяє зниженню рівня бідності та безробіття, підвищенню ефективності соціальної допомоги, оптимізації структури соціальних видатків і зміцненню соціальної стабільності.

Обґрунтовано, що вдосконалення системи управління соціальними

ризиками має здійснюватися комплексно, шляхом поєднання цифровізації соціальної сфери, підвищення адресності соціальної підтримки, розвитку активної політики зайнятості та посилення міжінституційної координації. Особливе значення в умовах війни та післявоєнного відновлення має орієнтація соціальної політики на відновлення людського потенціалу та зменшення довгострокових соціальних ризиків.

Таким чином, реалізація запропонованих у третьому розділі заходів дозволить сформувати стійку, адаптивну та ризик-орієнтовану систему соціальної безпеки, здатну ефективно реагувати на сучасні соціальні виклики та забезпечити соціальну стабільність і сталий розвиток України.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне дослідження проблеми управління соціальними ризиками у сфері соціальної безпеки України в умовах системних трансформацій, спричинених повномасштабною війною, економічною нестабільністю та глибокими демографічними зрушеннями. Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю переосмислення ролі соціальної політики держави та пошуку ефективних інструментів мінімізації соціальних ризиків у кризових і післякризових умовах.

У роботі узагальнено теоретико-методологічні засади дослідження соціальної безпеки та управління соціальними ризиками. Проаналізовано еволюцію наукових підходів до визначення поняття соціальної безпеки, її місця у структурі національної безпеки та взаємозв'язку з економічною, демографічною і політичною стабільністю. Встановлено, що соціальна безпека є багаторівневою, багатофакторною категорією, яка відображає стан захищеності життєво важливих соціальних інтересів людини, суспільства і держави від внутрішніх та зовнішніх загроз.

Систематизація наукових підходів дала змогу виокремити основні види соціальних ризиків (бідність, безробіття, демографічні та міграційні ризики, ризики соціального виключення) та обґрунтувати доцільність використання ризик-орієнтованого підходу як методологічної основи управління соціальною безпекою. Доведено, що традиційна компенсаційна модель соціального захисту є недостатньо ефективною в умовах масштабних криз і потребує трансформації у превентивну систему управління ризиками.

Здійснено аналітичну оцінку сучасного стану соціальної безпеки України на основі офіційних статистичних даних та експертних оцінок за 2022–2024 роки. Встановлено, що повномасштабна війна суттєво загострила ключові соціальні ризики, що проявляється у різкому зростанні рівня бідності, втраті доходів населення, масовому внутрішньому та зовнішньому

переміщенні громадян, поглибленні демографічної кризи та зростанні соціальної напруженості.

Аналіз ринку праці засвідчив, що, попри певне зниження офіційного рівня безробіття у 2024 році, реальна ситуація залишається складною через приховане безробіття, міграцію працездатного населення та структурні диспропорції зайнятості. Дослідження доходів населення та інфляційних процесів показало, що механізми індексації заробітної плати і соціальних виплат не забезпечували повної компенсації інфляційних втрат, що призвело до зниження купівельної спроможності домогосподарств.

Оцінка ефективності існуючих механізмів управління соціальними ризиками виявила низку системних проблем, зокрема недостатню адресність соціальної допомоги, фрагментарність соціальних програм, обмеженість бюджетних ресурсів та переважно реактивний характер соціальної політики. Аналіз структури видатків державного бюджету показав домінування безпекових витрат, що є об'єктивно зумовленим умовами війни, однак одночасно обмежує можливості розширення соціальних програм.

Обґрунтовано напрями вдосконалення системи управління соціальними ризиками на основі використання цифрових, аналітичних і прогностичних інструментів. Запропоновано практичну модель цифрового ризик-менеджменту соціальної безпеки, адаптовану до умов воєнного стану та післявоєнного відновлення, яка передбачає інтеграцію державних реєстрів, використання аналітичних дашбордів, індикаторів раннього попередження та сценарного прогнозування.

Сценарний аналіз розвитку соціальних ризиків дозволив оцінити можливі траєкторії зміни рівня бідності, безробіття та бюджетних витрат на соціальний захист залежно від безпекових та економічних умов. Прогнозні розрахунки підтвердили, що впровадження ризик-орієнтованого підходу та цифровізації соціальної сфери створює передумови для зниження рівня бідності, підвищення ефективності соціальної допомоги та оптимізації

структури соціальних видатків у середньо- та довгостроковій перспективі.

Узагальнення результатів дослідження дозволяє зробити висновок, що ефективне управління соціальними ризиками в Україні можливе лише за умови переходу від реактивної, фрагментарної соціальної політики до превентивної, інтегрованої та ризик-орієнтованої системи соціальної безпеки. Така система має поєднувати цифрові технології, прогнозування, адресну соціальну підтримку та активну політику зайнятості.

Практичне значення отриманих результатів полягає в можливості використання запропонованих підходів і моделей органами державної влади та місцевого самоврядування під час розроблення програм соціального захисту, планування бюджетних видатків і формування стратегій післявоєнного соціально-економічного відновлення України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алеканкіна К. Наближення до ЄС. Огляд реформ за четвертий квартал 2022. ВоксУкраїна : веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/nablyzhennya-do-yes-oglyad-reform-za-chetvertyj-kvartal-2022> (дата звернення 01.10.2025).
2. Андрейко В.І. Досвід Чесько-Словацького співробітництва в контексті інтеграційної стратегії України // *Studia Slavica*. 5. Українсько-Словацькі діалоги. Літературознавство: Історія. Ужгород: УжНУ, 2005. С.158-167.
3. Андрійчук Т. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства: проблеми організаційно-функціонального забезпечення. *Політичні дослідження*. 2021. № 2. С. 80–93.
4. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В., Тараненко В. Є. Соціальне обслуговування в системі соціального захисту населення: теоретико-методологічний та фінансовий аспекти. *Економічний вісник університету*. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 50. С.106-122.
5. Березіна С. Б. Моделі управління соціальними ризиками. Експериментальні та теоретичні дослідження в сучасних науках. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції. м. Суми. 2018. С. 26–33.
6. Білик О. І. Вплив пандемії на зміну системи управління соціальними ризиками. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 4(94). С. 117–122.
7. Бондаревська К.В. Соціальна безпека у контексті формування поведінки суб'єктів ринку праці. *Поведінкова економіка: від теорії до практики*: міждисциплінарний навчальний посібник. За науковою ред. к.е.н., доц. Татомир І.Л., к.е.н., доц. Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2022, 408 с. С.265-278.
8. Борецька Н. П. Механізми управління ризиками у сфері охорони

праці. Огляд цін українського та світового товарних ринків: [бюлетень]. Київ: Держззовнішінформ, 2007. С. 164–167.

9. Бронікова С.А. Механізм як наукова метафора. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2011. Вип. 2. С. 75–82. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_upravl/2011_2/9.pdf (дата звернення 20.10.2025).

10. Вовканич І.І. Постсоціалістична трансформація в Угорщині: історіографічний аспект // Carpathica-Carpatika. Політологічні студії: історія, теорія, практика. Ужгород: Політологічні студії, 2003. Вип.21. С.211-226.

11. Геополітичні та геоекономічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / за ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. 102 с.

12. Гурочкіна В., Рябініна Н.О. Інклюзивний розвиток національної економіки в умовах соціального капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 5. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/support.htm> (дата звернення 20.10.2025).

13. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення. (1-2 жовтня 2022 р.). Соціологічна група «Рейтинг»: веб-сайт. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shnopol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html (дата звернення 10.10.2025).

14. Донорська допомога – міждержавні організації, урядові донори, суспільні донори. Інвестиції в Київ та Україну, інвестиційні проекти Києва, пропозиції для бізнесу від України та Києва. URL: <https://investinkyiv.gov.ua/ua/donorska-dopomoga> (дата звернення: 18.10.2025)

15. Дудкевич В. І. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку*. 2021. № 1. С. 119–124.

16. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та

Європейським Союзом за 2022 рік. Україна – Європа : веб-сайт. URL: [https://eu-](https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf)

[ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf](https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf) (дата звернення: 14.05.2025).

17. Зеленський В. О. Україна зможе відбудуватись і реалізувати всі свої зовнішньополітичні цілі. 12.07.2022 р. Президент України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3527695-ukraina-zmoze-vidbuduvatis-i-realizuvati-vsisvoi-zovnisnopoliticni-cili-prezident.html> (дата звернення 18.10.2025).

18. Зеленько Г. Вишеградська четвірка матиме на заході те, що робить на сході. Політика і час, 2005. №2. С.28-34.

19. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003 рр.) / Відп. ред. С.В.Віднянський. Київ: Генеза, 2004. 616 с.

20. Київський міжнародний інститут соціології. Соціологічні та маркетингові дослідження «Чи має Україна виконувати всі вимоги ЄС для якнайшвидшого вступу. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1126&page=2> (дата звернення 26.10.2025).

21. Климпуш-Цинцадзе І. Голова Комітету ВРУ з питань інтеграції України до ЄС. Відкрита дискусія «Статус кандидата на членство в ЄС: як нам використати історичний шанс?» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricpolitics/3529637-u-radi-viznacili-cotirijnajvazlivisi-komponenti-dla-podalsoi-evrointegracii-ukraini.html> (дата звернення 24.10.2025).

22. Коноплицька Т. О. Соціальні параметри ризиків: автореф. дис. ... канд. соціол. наук: 22.00.04. Київ, 2007. 18 с.

23. Копійка В.В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. Київ: Юридична думка, 2005. 448 с.

24. Коулман Дж. Капітал соціальний і людський. Суспільні науки та сучасність. 2001. № 3. С. 122–139.

25. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на Євроінтеграцію. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 1 (2022). С. 366–369.

26. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Якість відкритих даних і мова R. Прес-офіс Міністерства. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/derzhsluzhbovtsiv-navchili-pratsyuvati-z-vidkritimi-danimi-zavdyaki-programuvannu> (дата звернення 24.10.2025).

27. Мінсоцполітики: 3 1 квітня діти загиблих добровольців отримують державну соціальну допомогу в підвищених розмірах. Міністерство соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/23659.html> (дата звернення: 18.10.2025)

28. Могиль В. Європейська інтеграція як перспективний напрям модернізації України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 3 (63). С. 78–81.

29. Назарова Г. В. Кадрова безпека підприємства: загрози, ризики, функції та методи управління. Праця в XXI столітті: нові тенденції, соціальний вимір, інноваційний розвиток. Т. 2. Київ: КНЕУ, 2012. С. 220–230.

30. Ніколаєва О., Доронцева Є. Місія (не)можлива? Як держава змінює соціальну політику для захисту найвразливіших під час війни. VoxUkraine | «Вокс Україна». URL: <http://surl.li/ragkrs> (дата звернення: 18.10.2025)

31. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2025).

32. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2025).

33. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua> (дата звернення: 19.11.2025).
34. Офіційний сайт Пенсійний Фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 21.11.2025).
35. Офіційний сайт Податкової служби України. URL: <https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/970048.html> (дата звернення: 02.11.2025).
36. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи. 23-24 липня 2022 року. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_job_income_1000_ua_072_022_%D1%85v_press.pdf (дата звернення 20.10.2025).
37. Патнем Р. Процвітаюче суспільство. Соціальний капітал і суспільне життя. *The American Prospect*. 1993. Vol. 4. № 13. Р. 1–2.
38. Пелдем М. Соціальний капітал: один чи багато? Визначення та вимірювання. *Журнал економічних досліджень*. 2000. Том 14. Випуск 5. С. 629–654.
39. Полешко А. Європейські перспективи України: наскільки нинішні реформи задовольняють вимоги Єврокомісії. *Юрист&Закон*. 2023. № 1 (686). URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA016317 (дата звернення 01.10.2025).
40. Портес А. Соціальний капітал: його походження та застосування в сучасній соціології. *Щорічний огляд соціології*. 1998. Том 24. С. 1–24.
41. Право соціального забезпечення : підручник / П. Д. Пилипенко, В. Я. Буряк, С. М. Синчук та ін. ; за ред. П. Д. Пилипенка. Київ : Ін Юре, 2008. 504с.
42. Разумков центр. Довіра інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (2024 року). URL: <https://razumkov.org.ua/pro-nas/richnyi-zvit/richnyi-zvit-2024> (дата звернення 20.10.2025).

43. Раструм Й. Inter-організаційна міжособиста відповідальність: дослідження процесів соціального капіталу у відносинах між північноєвропейськими та етнічними китайськими фірмами. Управління промисловим маркетингом. 2008. Том 37. С. 502–512.

44. Реінтеграція населення деокупованих територій Донбасу і Криму в Україну: права і громадянство. Круглий стіл. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «БОРИСФЕН ІНТЕЛ» : веб-сайт. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/politics/reintehratsiyanaselennya-deokupovanykh-terytoriy-donbasu-i-krymu-v-ukrayinu-prava-i-hromadyanstvo/> (дата звернення 11.10.2025).

45. Ризики в сучасному нестабільному суспільстві: соціальні і культурні виміри; за ред. Л. Г. Скокової. Київ : Інститут соціології НАН України. 2021. 295 с.

46. Романовська Ю. А., Гаврилюк О. Р. Фінансова база соціальних гарантій. Причорноморські економічні студії. 2021. Вип. 60. С. 115–122.

47. Руда Т.В. Соціальний капітал як елемент забезпечення національної безпеки НДІ фіскальної політики Наука оптимальних податкових рішень 2020. URL: <https://www.ndifp.com/1374/> (дата звернення 20.10.2025).

48. Саєнко Ю. І. Соціальні ризики та шанси. Соціальні ризики. Київ : ПЦ «Фоліант», 2004. Т. 2. С. 12–51.

49. Синчук С. Теорія соціального ризику за правом соціального забезпечення. Право України. 2023. № 3. С. 55–60.

50. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: зб. наук. пр. X Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця. 2022. Ч. 2. 264 с.

51. Соціологічна група «Рейтинг». Тринадцяте загальнонаціональне опитування: зовнішньополітична орієнтація. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_international_1200_ua_062

022_%D1%85press.pdf (дата звернення 20.10.2025).

52. Спільна заява за підсумками 24-го саміту Україна – ЄС. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського : веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-24-go-samitu-ukrayina-yes-80765> (дата звернення 10.10.2025).

53. Стефанішина О. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Віце прем'єр-міністерша з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. URL: https://ck-oda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/27062022_3.pdf (дата звернення 18.10.2025).

54. Стефанчук Р. Голова ВР. Телемарафон «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/26/7142053/> (дата звернення 26.10.2025).

55. Туболець І.І. Роль публічного управління рівнем безпеки соціально-економічного розвитку регіонів /А. Стілл; Є. Карташов, В. Залізнюк, Є. Вилгін, І. Туболець // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики 2021 Том 6 № 41,с. 448-457. [Web of science]

56. Український інститут майбутнього Звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження: Соціально-політичні настрої українців. Жовтень 2021 року. Український інститут майбутнього спільно з Нью імідж Маркетинг Груп 05.11.2021 від UIFuture. URL: <https://uifuture.org/publications/soczialno-politychni-nastroyi-ukrayincziv-zhovten-2021/#more-9367> (дата звернення 20.10.2025).

57. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Національна безпека і оборона. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. 2022. № 1–2 (187–188). С. 132.

58. Умови та порядок призначення допомоги по безробіттю під час дії воєнного стану. Платформа правових консультацій – WikiLegalAid. URL: <http://surl.li/rocabu> (дата звернення: 18.10.2025)

59. Учасники проектів Вікімедіа. Список волонтерів російсько-

української війни (2014 – дотепер). Вікіпедія. URL: <http://surl.li/lbgamh> (дата звернення: 18.10.2025)

60. Файн Б., Мілонакіс Д., Fine В. Теорії соціального капіталу: (політична економія та розвиток) / Бен Файн, Дімітріс Мілонакіс. Лондон : Плутон Прес; ПРРЕ, 2010. 304 с.

61. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні чесноти та шляхи процвітання / пер с англ. Москва : АСТ Хранитель, 2006. 730 с. 8. Богуш Л.Г. Соціальний капітал і соціогуманітарний простір: методологія визначення, взаємозв'язки, вектори розвитку. Економіка та держава. 2010. № 4. С. 15–20.

62. Фукуяма Ф. Соціальний капітал. Незалежний культурологічний часопис «І». 2008. № 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> (дата звернення 20.10.2025).

63. Центр аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту (МРІ). Опитування IRI: Суспільно-політичні погляди в Україні (Червень, 2023). Соціальна група «Рейтинг». 15.08.2023. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2023_june_survey_ua.pdf (дата звернення 12.10.2025).

64. Шевченко Л.С. Соціальні ризики найманих працівників у сфері оплати праці. Економічний простір. 2008. № 12/1. С. 57–64.

65. Шмигаль Д. Що дає Україні кандидатство в ЄС. Головні переваги. Прем'єр-міністр України. 03.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3520902-so-dae-ukraini-kandidatstvo-v-es-smigal-nazvav-golovni-perevagi.html> (дата звернення 18.10.2025).

66. 20 мільйонів євро підтримки для ВПО, українців, що повернулись додому, та приймаючих громад трьох постраждалих від війни областей. Міністерство економіки України. URL: <http://surl.li/uyziho> (дата звернення: 18.10.2025)

67. A European statute for associations and NGOs – long overdue recognition for civil society / European Economic and Social Committee. URL:

<https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/news/european-statute-associations-and-ngos-long-overdue-recognition-civil-society>. (дата звернення 14.10.2025).

68. A European Statute for Associations: Let's get the ball rolling / Civil Society Europe. URL: <https://civilsocietyeurope.eu/a-european-statute-for-associations-lets-get-the-ball-rolling> (дата звернення 12.10.2025).

69. A resolution on the shrinking space of civil society in Europe adopted by European Parliament 08.03.2022 / Legislative Observatory. URL: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1696770&t=e&l=en>. (дата звернення 12.10.2025).

70. Barannik, V.O., Zemlyany`j, M.G., Shevczov, A.I. (1999) Yevropejs`ky`j energety`chny`j sektor ta perspekty`vy` Ukrayiny`: Anality`chny`j material. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/88.pdf> (дата звернення 15.10.2025).

71. Dzurinda M. Atmosféra ešte nebola taká dobrá, ako je dnes // Česko-Slovensko 2001. Mimoriadna príloha Hospodárskych novín. – S.5. 3. Visegrad Group – Your Partner. Prague: PP Agency, 2010. 197 p.

72. European Parliament resolution of 17 February 2022 with recommendations to the Commission on a statute for European cross-border associations and non-profit organisations / European Parliament. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0044_EN.html. (дата звернення 14.10.2025).

73. European statute for associations and NGOs / European Economic and Social Committee. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/agenda/our-events/events/european-statute-associations-and-ngos> (дата звернення 12.10.2025).

74. European Commission (2022). Secure, Clean and Efficient Energy. Retrieved from http://ec.europa.eu/research/horizon2020/pdf/press//fact_sheet_on_energy_in_horizon_2022.pdf. (дата звернення 18.10.2025).

75. European Commission (2023). Communication from the Commission. Energy 2023. A strategy for competitive, sustainable and secure energy. Retrieved from https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_energy2023_en_0.pdf. (дата звернення 18.10.2025).

76. European Integration Index 2014 for Eastern Partnership Countries. Retrieved from <http://www.eapindex.eu/> (дата звернення 17.10.2025).

77. Iryna Tubolets Public policy settlement of social conflicts in the context of national security / Tetiana Shestakovska, Iryna Mykhailovska, Myroslava Buk, Andriy Tabachuk, Iryna Tubolets // Vol. 40 Núm. 72 (2022): Cuestiones Políticas, pp.395-409. [Web of science]

78. Iryna Tubolets Comprehensive rating assessment of the level of social security in the labor market of Ukraine and the EU/ Kseniia Bondarevska, Victoriia Taranenko, Iryna Tubolets, Tetyana Koriahina, Vita Cherba/ *Ad ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. VOL. 12, ISSUE 2, SPECIAL ISSUE XXX. 2022. pp. 92-100.

URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120230/papers/A_20.pdf [Web of science]

79. Kseniia Bondarevska, Victoriia Taranenko, Iryna Tubolets, Tetyana Koriahina, Vita Cherba (2022) Comprehensive rating assessment of the level of social security in the labor market of Ukraine and the EU. 2022. 12, 92-100.

80. Liliia Barannyk, Olena Dobrovolska, Victoriia Taranenko, Tetyana Koriahina and Ludmyla Rybalchenko (2021). Personal income tax as a tool for implementing state social policy. *Investment Management and Financial Innovations*, 2021. 18(2), 287-297. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18\(2\).2021.23](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18(2).2021.23)

81. Riabinina N. (2021). Socio-economic consciousness is a key driver of the tax service of Ukraine. *Three Seas Economic Journal*. 2(1), p. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-1-11> (дата звернення 24.10.2025).

82. Sluhotska V. M. Social risks as an element of the system of social

protection of citizens of Ukraine. Juridical scientific and electronic journal. 2022. P. 311–313.

83. Stel`mashhuk, A.M. (2016). Sutnisna xaktery`sty`ka, peredumovy` i zasady` transkordonnoyi konvergenciyi mizh Ukrayinoyu ta YeS. Innovacijna ekonomika, 7B8, 7B17.2 [in Ukrainian]

84. Ukraina na evropejskih rynkah: vzglyad ehkspertov. Vzyato s: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=96 [in russian] (дата звернення 15.10.2025).